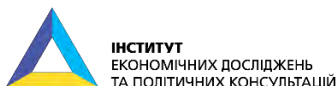

Нове щомісячне опитування підприємств

Випуск 15. (07.2023)
Український бізнес під час війни

Виконавець проекту:

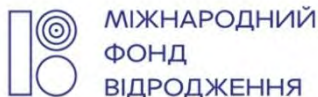

Громадська організація «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

Фінансова підтримка:

Проект реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу

Міжнародний фонд «Відродження»

Atlas Network

Автори звіту:

Оксана Кузяків, виконавча директорка ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій», керівниця проекту «Підтримка Громадської ініціативи «За чесну та прозору митницю»

Євген Ангел, старший науковий співробітник ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

Анастасія Гулік, наукова співробітниця ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

Ірина Федець, старша наукова співробітниця ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

Публікацію підготовлено в рамках проекту «За чесну та прозору митницю», який фінансується Європейським Союзом та співфінансується МБФ «Відродження» та благодійним фондом ATLAS Network (США). Її зміст є виключно відповідальністю ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій» і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу, МФ «Відродження» чи ATLAS Network.

ГО «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ»,

01054 Київ, Україна, вул. Рейтарська 8/5-А,

тел.: +38(044) 278-63-42; +38 (044) 278-63-60; факс: +38(044) 278-63-36

institute@ier.kyiv.ua

www.ier.com.ua

[Facebook ІЕД](#)

[Facebook За чесну та прозору митницю](#)

[Телеграм-канал «Чесна митниця»](#)

ПРО НОВЕ ЩОМІСЯЧНЕ ОПИТУВАННЯ «УКРАЇНСЬКИЙ БІЗНЕС ПІД ЧАС ВІЙНИ»

Шановні пані та панове, представляємо Вашій увазі **п'ятнадцятий випуск** щомісячного опитування керівників підприємств «Український бізнес під час війни».

Потреба у вичерпній інформації про економічну ситуацію є важливою для економічної політики під час війни. Для швидкого збору інформації про поточний стан економіки на рівні підприємства Інститут економічних досліджень та політичних консультацій проводить щомісячне опитування підприємств із застосуванням підходу кон'юнктурних досліджень (або Business Tendency Survey). Методологію розроблено для оцінки ситуації з «базового рівня» — суджень та очікувань основних економічних агентів – підприємців та керівників підприємств.

Щомісячне опитування підприємств складається з двох частин – регулярної та спеціальної.

Регулярно респонденти дають відповіді на питання про зміну основних показників діяльності та короткострокові прогнози щодо майбутніх змін цих же показників. Мова йде про динаміку випуску (виробництво), реалізації (продажі), експорту, заборгованостей, нових замовлень, зайнятості тощо. Оцінки та очікування щодо змін ділового клімату та фінансово-економічної ситуації на підприємстві в перспективі на пів року також у фокусі нашої уваги. У цій частині опитування використано методологію кон'юнктурних опитувань, гармонізовану відповідно до вимог Joint Harmonised EU Programme of Business and Consumer Surveys (BCS). Там, де можливо, ми будемо порівнювати дані з даними щоквартального опитування підприємств «Ділова думка», які проводяться з 1998 року.

Спеціальна частина щомісячного опитування підприємств присвячена впливу війни на виробничу діяльність підприємств та експорт, оцінкам державної політики з підтримки бізнесу. У випуску використано галузевий вимір в аналізі даних. У цьому випуску новий розділ спеціальної частини присвячено підвищенню заробітної плати на підприємствах у 2023 році.

Щомісячне опитування керівників підприємств відбувається в рамках зміни дії проекту «За чесну та прозору митницю», який фінансується Європейським Союзом та співфінансується МБФ «Відродження» та благодійним фондом ATLAS Network (США). Щомісячні тенденції буде презентовано в таких звітах, як цей. Щоквартальні тенденції будуть оприлюднюватися й надалі у звітах «Ділова думка: промисловість», які випускає ІЕД із липня 2002 року.

Ми вдячні аналітичній системі YouControl (<https://youcontrol.com.ua/>) за можливість використання даних для формування панельної вибірки.

Зміст

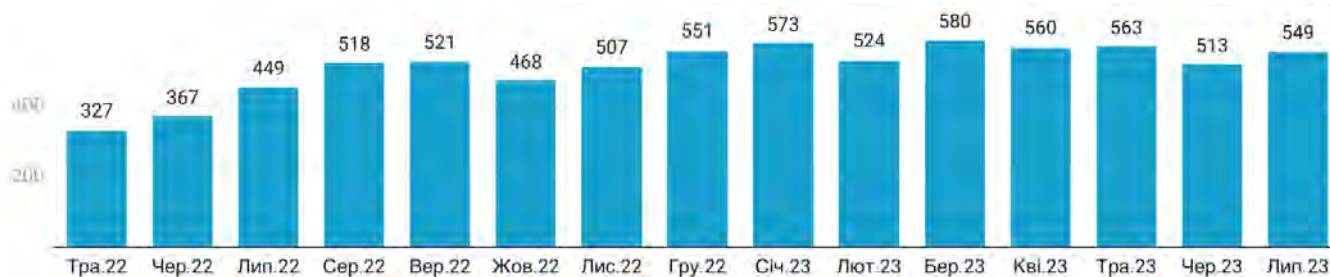
ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ТА ВІДПОВІДІ, ЯКІ ДОПОМОЖУТЬ У ПРОЧИТАННІ ЦЬОГО ЗВІТУ	5
СТИСЛО ПРО ГОЛОВНЕ	7
ПОКАЗНИКИ ТА ОЧІКУВАННЯ В ПЕРСПЕКТИВІ НА ПІВ РОКУ	10
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	10
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ В ПОРІВНЯННІ З АНАЛОГІЧНИМ	10
ПЕРІОДОМ МИНУЛОГО РОКУ.....	10
ПЛАНИ ЩОДО РОЗШИРЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НА НАСТУПНІ ДВА РОКИ.....	11
ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ.....	12
НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ	12
Дворічні очікування	12
Піврічні очікування	13
Тримісячні очікування	14
ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА КОРОТКОСТРОКОВІ ОЧІКУВАННЯ.....	15
АГРЕГОВАНИЙ ПОКАЗНИК ПЕРСПЕКТИВ ПРОМИСЛОВОСТІ	15
ВИРОБНИЦТВО	15
Зміни щодо попереднього місяця.....	15
Очікування щодо змін виробництва	16
ПРОДАЖІ.....	16
Зміни щодо попереднього місяця.....	16
Очікувані зміни продажів.....	17
ЕКСПОРТ.....	17
Зміни щодо попереднього місяця.....	17
Очікувані зміни експорту.....	18
ЗАПАСИ СИРОВИНИ	18
Зміни щодо попереднього місяця.....	18
Очікувані зміни запасів сировини	19
ЗАПАСИ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ	19
Зміни щодо попереднього місяця.....	19
Очікувані запаси готової продукції.....	20
НОВІ ЗАМОВЛЕННЯ.....	20
Зміни щодо попереднього місяця.....	20
Очікувані зміни нових замовлень	21
Забезпеченість замовленнями наперед.....	21
ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ.....	22

Зміни щодо попереднього місяця.....	22
Очікувані зміни дебіторської заборгованості.....	23
КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ.....	23
Зміни щодо попереднього місяця.....	23
Очікувані зміни кредиторської заборгованості.....	24
ПОДАТКОВА ЗАБОРГОВАНІСТЬ.....	24
Зміни щодо попереднього місяця.....	24
Очікувані зміни податкової заборгованості.....	25
КІЛЬКІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ.....	25
Зміни щодо попереднього місяця.....	25
Очікувані зміни кількості працівників.....	26
ПРАЦІВНИКИ У ВИМУШЕНИХ ВІДПУСКАХ.....	26
Зміни щодо попереднього місяця.....	26
Очікувані зміни кількості працівників у вимушених відпустках.....	27
КВАЛІФІКОВАНІ ТА НЕКВАЛІФІКОВАНІ ПРАЦІВНИКИ.....	27
Кваліфіковані працівники.....	28
Некваліфіковані працівники.....	28
ЩОМІСЯЧНЕ ОПИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	29
ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПІДПРИЄМСТВА.....	29
Проблеми ведення бізнесу під час війни.....	29
Перешкоди для зростання виробництва.....	31
Вплив війни на завантаження виробничих потужностей/обсяги виробництва.....	33
ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКСПОРТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ.....	35
ПІДВИЩЕННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	37
Середній показник зростання заробітної плати.....	38
Методи скорочення оплати праці.....	38
Очікування, щодо зростання заробітної плати до кінця 2023 року.....	39
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА.....	40
Оцінка державної політики з підтримки бізнесу.....	40
МЕТОДОЛОГІЯ ОПИТУВАННЯ.....	42
ВИБІРКА.....	42
Додаток 1. Вибрані результати опитування в цифрах.....	43

ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ТА ВІДПОВІДІ, ЯКІ ДОПОМОЖУТЬ У ПРОЧИТАННІ ЦЬОГО ЗВІТУ

Кого ми опитуємо? У цьому опитуванні використано панельну вибірку, тобто ми опитуємо одні й ті ж суб'єкти підприємницької діяльності. Побудова такої вибірки вимагає часу. Під час п'ятнадцятої хвили опитування отримано відповіді від 549-ти респондентів.

Рис. 1. Кількість опитаних підприємств

Серед опитаних переважно промислові підприємства (93%), розташовані в 21-му із 27-ми регіонів України, зокрема у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській, Харківській областях та в місті Києві. Серед опитаних представлено підприємства всіх розмірів за кількістю працівників.

Рис. 2. Кількість опитаних підприємств за розмірами

	Лип.22	Сер.22	Вер.22	Жов.22	Лис.22	Гру.22	Січ.23	Лют.23	Бер.23	Кві.23	Тра.23	Чер.23	Лип.23
Мікро	50	64	55	49	53	58	67	59	64	57	61	60	57
Малі	128	142	138	133	138	156	161	158	189	180	171	155	160
Середні	169	183	191	172	203	214	212	190	208	214	212	190	214
Великі	102	129	137	114	113	123	133	117	119	109	119	108	118

Як ми збираємо дані? Дані було зібрано за допомогою поєднання декількох методів збору даних: телефонне інтерв'ю представників бізнесу із внесенням відповідей до онлайн-форми інтерв'юерами та, у невеликій кількості випадків, самостійне заповнення онлайн-форми представниками підприємств, які під час попереднього телефонного контакту висловили бажання самостійно внести дані до онлайн-форми.

Як обраховуються наші показники? Усі показники обраховуються за єдиною методологією. Для показників економічних тенденцій та очікувань ми зараховуємо відповіді як +1, якщо підприємство відповідає, що показник збільшився, 0 — якщо він не змінився і -1 — якщо зменшився. Наприклад, якщо зі ста респондентів двадцять вказали на зростання виробництва, п'ятдесят респондентів звітували про його скорочення, і тридцять зазначили, що все залишилося без змін, то відповідне значення індексу буде -0,30. Додатне (від'ємне) значення індексу означає, що частка підприємств, у яких зросло виробництво, є більшою (меншою) ніж кількість тих, у яких виробництво скоротилось. Кожний індекс більший за +0,05 або менший за -0,05 є статистично значущим і відрізняється від нуля з імовірністю помилки 5%.

Як «читати» наші показники? Наші показники називаються «індексами», що є синонімом термінів «балансовий індекс», «балансовий показник». Усі індекси є різницею між частками респондентів, що звітували про зменшення, та тими, що звітували про збільшення показника. Чим більше значення індексу, тим більші темпи зростання показника, чим менше значення індексу, тим більші темпи падіння показника. Для більшості показників більше значення індексу означає позитивну тенденцію, винятком є показники заборгованостей, кількості працівників у вимушених відпустках та труднощі з пошуком персоналу. Тут все навпаки: чим більше індекс, тим більші темпи зростання заборгованостей, збільшення кількості людей у

вимушених відпустках чи труднощів (це погано), а чим менше індекс, тим більші темпи скорочення заборгованостей, зменшення кількості людей у вимушених відпустках чи труднощів (це добре).

Коли проводилось опитування Польовий етап п'ятнадцятої хвилі тривав із 17 липня до 31 липня 2023 року. Керівники підприємств порівнювали результати роботи в липні 2023 року з червнем 2023 року, оцінювали стан того чи іншого показника на момент проведення опитування (липень 2023 року) та давали прогнози на наступні два – три чи шість місяців, залежно від питання. В окремих питаннях, де це було зазначено, результати роботи порівнювалися з довоєнним часом (період до 24 лютого 2022 року). Опитувані давали прогнози на наступні три місяці роботи.

СТИСЛО ПРО ГОЛОВНЕ

У липні 2023 року вперше за останні три місяці зменшилась невизначеність у довгостроковій перспективі, натомість підприємці стали більш обережними щодо планів у короткостроковій та середньостроковій перспективі, у яких невизначеність поступово зростає вже два місяці поспіль. Оцінки поточної фінансово-економічної ситуації на підприємстві та загальноекономічного середовища дещо погіршились, водночас, очікування залишаються високими. Показники виробництва порівняно з попередніми місяцями незначним чином погіршились, а очікування на три місяці, залишаючись високо позитивними, мають тенденцію до стагнації. Попри невелике зменшення, частка підприємств, що працюють на повну та майже повну потужність, залишається домінуючою. Важливість перешкод «небезпечно працювати» та «перебої з електропостачанням» залишається вагомими для кожного третього опитаного підприємства. Експортна активність уповільнилася, хоча підприємства мають позитивні очікування щодо наступних трьох місяців. Лише третина підприємств змогла підвищити зарплату працівникам від початку 2023 року, у середньому на 12%. Тенденція до погіршення оцінок економічної політики триває, позитивних оцінок економічної політики держави стало менше, водночас збільшилась кількість тих, хто вагається з відповіддю.

ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ ДІЛОВОГО КЛІМАТУ ТА КОН'ЮНКТУРИ

- У липні 2023 року порівняно з червнем ІНДЕКС ПОТОЧНОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ істотно погіршився, зменшившись із нуля до -0,09.
- Очікування підприємств щодо змін фінансово-економічної ситуації в піврічній перспективі залишаються оптимістичними, хоча значення і зменшилось із 0,46 до 0,40.
- У липні значення ІНДЕКСУ ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА також зменшилось із -0,03 до -0,09, зрівнявшись із оцінками фінансово-економічної ситуації.
- Очікування щодо змін загальноекономічного середовища через пів року також залишаються високими, ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ зменшився лише незначним чином, із 0,41 до 0,38.
- Дворічні очікування щодо перспектив розширення ділової активності істотно не змінились. Значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ в перспективі двох років у липні становить 0,20 (було 0,19 у червні).
- Рівень невизначеності у дворічній перспективі зменшився вперше за кілька місяців, тоді як для тримісячної та піврічної перспектив уже два місяці поспіль фіксується поступове зростання значень.

ВИРОБНИЦТВО

- У липні 2023 року ІНДЕКС ЗМІН У ВИРОБНИЦТВІ зменшився із 0,20 до 0,13. У відсотковому розподілі при цьому збільшилась частка підприємств, які планують скорочувати обсяги виробництва за рахунок зменшення тих, хто планує його нарощувати.
- Очікування підприємств на наступні три місяці залишаються високими, проте значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ОБСЯГІВ ВИРОБНИЦТВА істотно не змінилось і становить 0,43 (було 0,44).
- Значення агрегованого показника перспектив промисловості є додатним, але зменшилось із 0,15 у червні до 0,12 у липні.

ПОПИТ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

- Темпи зростання продажів та збільшення кількості нових замовлень скоротились. Зменшилось як значення ІНДЕКСУ ЗМІН РЕАЛІЗАЦІЇ (із 0,18 у червні до 0,12 у липні), так і значення ІНДЕКСУ ЗМІН НОВИХ ЗАМОВЛЕНЬ, хоча й менш істотно (із 0,14 до 0,12).
- Очікування підприємств щодо попиту на наступні три місяці залишається без суттєвих змін. Значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ПРОДАЖІВ становить 0,44 (було 0,43), а значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН НОВИХ ЗАМОВЛЕНЬ становить 0,41 (було 0,42).

ЗАБОРГОВАНІСТІ

- У липні порівняно з червнем 2023 року показники всіх трьох заборгованостей погіршились. Значення дебіторської заборгованості збільшилось із -0,27 до -0,18, а показник кредиторської заборгованості

збільшився з -0,30 до -0,23. Показник податкової заборгованості збільшився не так суттєво, із -0,32 до -0,28.

- У тримісячній перспективі очікується подальше незначне погіршення показників дебіторської та кредиторської заборгованостей. Індекс очікуваних змін ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ збільшився із -0,35 до -0,33, Індекс очікуваних змін КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ збільшився із -0,37 до -0,35. Показник очікувань для податкової заборгованості становить -0,33 (був -0,34).

ЗАЙНЯТИСТЬ

- Темпи скорочення зайнятості на підприємствах уповільнились, Індекс змін зайнятості збільшився із -0,07 до -0,05, що відбулось через зменшення відсотка підприємств, які скорочували кількість працівників.
- У наступні три місяці підприємства очікують на подальше збільшення показника, Індекс очікуваних змін збільшився з нуля до 0,03.
- Темпи скорочення кількості працівників у вимушених відпустках істотно уповільнились через значне збільшення частки підприємств, які наростили кількість таких працівників. Індекс збільшився із -0,26 до -0,08; у перспективі трьох місяців очікується подальше погіршення показника, Індекс очікуваних змін збільшився із -0,28 до -0,22.
- У липні труднощі в пошуку некваліфікованих працівників залишилися без істотних змін Індекс становить 0,16 (був 0,17). Індекс труднощів пошуку кваліфікованих працівників при цьому зростає вже два місяці поспіль та становить 0,27 (був 0,23 у червні).

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ЗАМОВЛЕННЯМИ

- У липні портфель замовлень для опитаних підприємств залишився на рівні двох місяців (медіана), яким він був у травні та червні 2023 року після зниження з трьох місяців у січні - квітні 2023 року.
- 51% підприємств мають замовлення на термін до двох місяців. Ця частка не змінилася порівняно з червнем.

ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

- У липні 2023 року зростання цін на сировину та товари залишилося головною перешкодою. При цьому абсолютне значення цієї перешкоди зменшилося.
- Логістичні проблеми продовжують далі займають 2-ге місце в рейтингу перешкод.
- Брак робочої сили піднявся з 4-го на 3-тє місце в рейтингу перешкод із збереженням абсолютного значення.
- Проблема перебоїв з електропостачанням знизилась із 4-го до 7-го місця в рейтингу перешкод.
- Перешкода «небезпечно працювати» зберегла 6-те місце в рейтингу, без суттєвих змін абсолютного значення.

ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ ДО ВІЙНИ ТА ЗАРАЗ

- Щоквартально ми використовуємо список перешкод для зростання виробництва з довготривалого квартального опитування підприємств «Ділова думка».
- У липні 2023 року серед таких перешкод для зростання виробництва найчастіше називали війну і несприятливу безпекову ситуацію.
- 2-ге, 3-тє, 4-те та 5-те місця посіли, відповідно, низький попит, несприятлива політична ситуація**, надмірне оподаткування (суттєве зростання в липні в порівнянні з квітнем 2023 року), несприятливий регуляторний клімат (зменшення в липні в порівнянні з квітнем).

ЗАВАНТАЖЕНІСТЬ ВИРОБНИЧИХ ПОТУЖНОСТЕЙ У ПЕРІОД ВІЙНИ

- У липні 2023 року показник завантаження виробничих потужностей незначною мірою зменшився порівняно з червнем, однак залишається одним із найвищих за всі хвили опитування. Сумарна частка

підприємств, які працюють майже на повну та повну потужність, становила 59% (62% у червні та 57% у травні).

- Незважаючи на виклики війни, лише 3% опитаних підприємств повідомили, що припинили свою діяльність упродовж війни. Також лише 1% підприємств працює на рівні менше ніж 25% від довоєнних обсягів виробництва.
- У липні лише 16% підприємств працювали менш ніж на половину потужності, порівняно з довоєнним часом (14% у червні).
- Середній бізнес найкраще підтримує виробництво: майже на повну та повну потужність бізнес працює порівняно з довоєнним періодом – 71% у липні (69% у червні, 68% у квітні та травні), що є найвищим показником від самого початку опитування. Однак із 68% у червні до 58% у липні знизився показник для великого бізнесу.
- Харчова галузь залишається лідером відновлення промисловості. У липні 72% підприємств харчової галузі працювали майже на повну та повну потужність (78% у червні, 73% у квітні та травні). Однак у харчовій галузі, як і в більшості інших галузей, окрім виробництва будматеріалів та деревообробки, зафіксовано незначне скорочення завантаження потужностей.
- Складна ситуація залишається в металургії та металообробці, у яких у липні лише 26% підприємств працювали на майже повну та повну потужність (27% у червні).

ПІДПРИЄМСТВА-ЕКСПОРТЕРИ

- У липні 63% опитаних повідомили, що були експортерами до війни, продовжували експорт під час війни або ж розпочали експорт під час війни вперше.
- Більшості бізнесу вдалося налагодити експорт в умовах війни. У липні 85% опитаних вказали, що експортували до війни, а також продовжували експортувати впродовж останніх 12-ти місяців (84% у червні).
- Частина бізнесу не може побороти нові виклики для експортної діяльності. 14% підприємств експортували до початку війни, але не змогли відновити експорту впродовж останніх 12-ти місяців. Подібні результати свідчать про стагнацію відновлення експортної діяльності.

ЗАРОБІТНА ПЛАТА ПІД ЧАС ВІЙНИ

- Лише на кожному третьому підприємстві (34%) підвищували заробітну плату працівникам (номінальну зарплату або ту зарплату, яку працівник отримує на руки) у 2023 році. Водночас, зарплату було зменшено на 7% підприємств.
- Найчастіше мали спроможність підвищити зарплату у 2023 році середні (41%) та великі (46%) підприємства. Підприємства легкої та поліграфічної галузей частіше підвищували зарплату, ніж інші промислові галузі (41% та 45% відповідно).
- Від початку 2023 року в середньому зарплата зросла на 12% на підприємствах, на яких було проведено підвищення. Однак показник зростання майже не відрізняється для підприємств різного розміру.
- Підприємства, які скорочували зарплату, найчастіше зменшували бонуси, премії, відсотки від виручки для працівників (59% підприємств), мали прості (57%), переводили працівників на неповний робочий день (54%).
- Лише 14% усіх опитаних підприємств планують підвищувати зарплату до кінця 2023 року. У середньому підприємства очікують зростання зарплати на 10%.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА

- У липні 2023 року позитивні оцінки державної політики щодо підтримки бізнесу зменшились із 16% до 10%, а частка негативних оцінок зросла протягом двох місяців поспіль.
- Як і раніше, бізнес переважно нейтрально оцінив державну політику щодо підтримки бізнесу. Водночас, цей відсоток три місяці поспіль зменшується.

ПОКАЗНИКИ ТА ОЧІКУВАННЯ В ПЕРСПЕКТИВІ НА ПІВ РОКУ

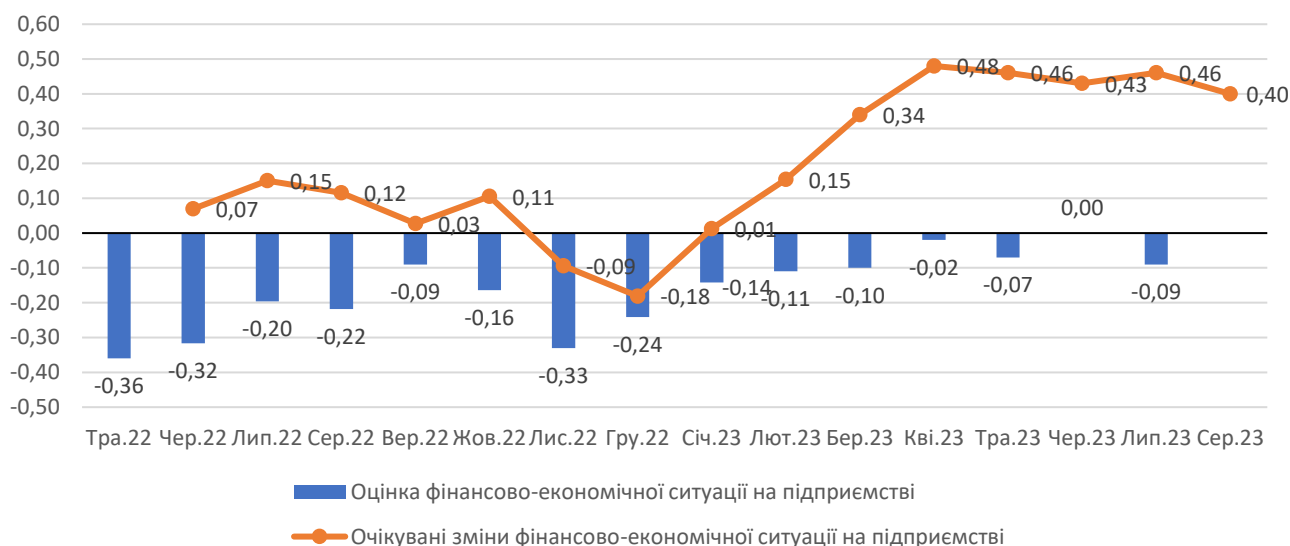
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У липні, після покращення оцінок у червні, ситуація знову погіршилась. У липні значення ІНДЕКСУ ПОТОЧНОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ зменшилося з нуля до -0,09. Частка опитаних, що оцінюють поточну фінансово-економічну ситуацію на підприємстві як погану, збільшилась із 14,2% до 17,6%. Водночас, майже вдвічі зменшилась частка тих, хто позитивно оцінює ситуацію на підприємстві, із 11,5% до 6,7%. Частка тих, хто вважає фінансово-економічну ситуацію на підприємстві задовільною, зменшилась із 77,4% до 75,8%.

Очікування на перспективу протягом шести місяців усе ще залишаються оптимістичними, незважаючи на незначне погіршення показника. Значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ зменшилось із 0,46 до 0,40. Зміни в частці «песимістів» залишаються незначними (із 3,1% до 4,8%), а частка «оптимістів» зменшилась із 47,7% до 44,4%. Частка тих, хто не очікує жодних змін, істотно не змінилась та становить 50,85 (була 49,2%).

Частка опитаних, що не змогли дати прогноз щодо змін фінансово-економічної ситуації на підприємстві на піврічну перспективу, уперше за кілька місяців збільшилась із 17,2% до 20,4%.

Рис. 3. Фінансово-економічна ситуація на підприємстві, індекси

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ В ПОРІВНЯННІ З АНАЛОГІЧНИМ ПЕРІОДОМ МИНУЛОГО РОКУ

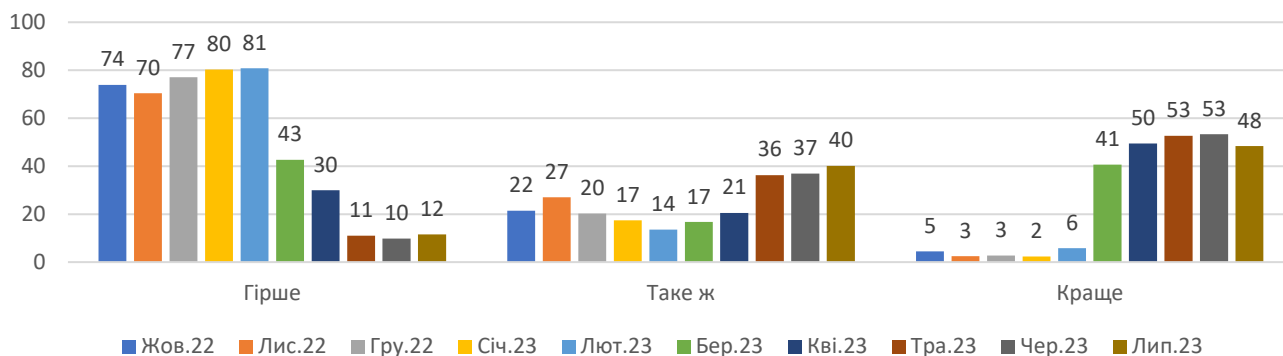
Порівняно з аналогічним періодом минулого року ділова активність усе ще залишається високою, незважаючи на зменшення показників. Значення ІНДЕКСУ оцінки ПОТОЧНОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ (ІЗ РОКУ В РІК) зменшилось із 0,45 до 0,39. Частка опитаних, які вказали на погіршення ситуації, збільшилась із 9,8% до 11,5%. Водночас, із 53,3% до 48,3% зменшилась частка опитаних, у яких ситуація покращилась. Частка тих, хто вважає, що в порівнянні з минулим роком нічого не змінилось, збільшилась із 36,8% до 40,1%.

Розмір. Оцінки фінансово-економічної ситуації залежать від розміру підприємства. Найкраще в порівнянні з минулим роком себе почувають середні (0,41) підприємства. Показник великих та малих підприємств є однаковим та становить 0,38. Показник мікропідприємств є найгіршим (0,16).

Регіон. У регіональному розподілі найвищий показник мають Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська та Полтавська (по 1,00 для кожної) області. Показник Закарпатської області дорівнює нулю. Найнижчими є показники Житомирської (-0,09), Кіровоградської та Волинської (по -0,12 для кожної) областей, а також показник Дніпропетровської (-0,35) області.

Галузь. У галузевому розрізі найвище значення індексу зафіксовано для поліграфії (0,64) та харчової (0,47) промисловості. Найгірший та єдиний від'ємний показник має металообробка (-0,04).

Рис. 4. Як Ви оцінюєте фінансово-економічну ситуацію на підприємстві в порівнянні з минулим роком?, %опитаних

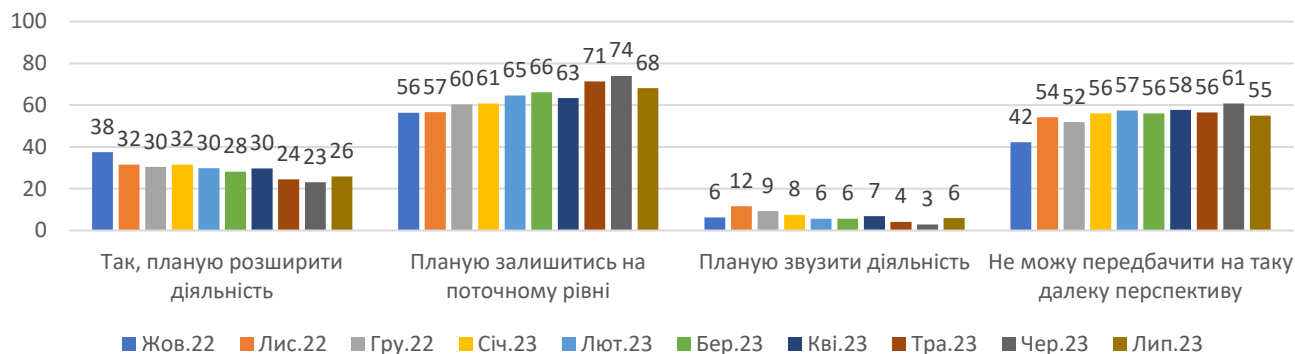

ПЛАНИ ЩОДО РОЗШИРЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НА НАСТУПНІ ДВА РОКИ

Очікування щодо ділової активності на наступні два роки залишаються без істотних змін. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ змін ділової активності в перспективі двох років у липні становить 0,20 (був 0,19 у червні). У відсотковому розподілі дещо збільшився як відсоток тих, хто планує розширювати діяльність у наступні два роки (із 23,1% до 25,9%), так і відсоток тих, хто планує звузити діяльність, (із 2,9% до 6,0%). Водночас, частка тих, хто планує залишитись на поточному рівні, істотно зменшилась, із 74% до 68,2%.

Важливо зазначити, що відсоток тих, хто не зміг дати прогноз на таку далеку перспективу, зменшився із 60,8% до 55,0%.

Рис. 5. Чи плануєте Ви розширити діяльність підприємства протягом наступних двох років, %опитаних

Розмір. Серед підприємств усіх розмірів найбільш оптимістично дивляться в майбутнє великі (0,34) та мікропідприємства (0,30). Показник малих підприємств становить 0,19. Найгіршим є показник середніх підприємств, який становить 0,08.

Регіон. Зареєстровані суттєві регіональні відмінності. Найвищі показники очікувань мають підприємства Закарпатської та Запорізької (по 1,00 для кожної) областей. Показник Дніпропетровської області має єдине від'ємне значення та становить -0,20.

Галузь. Очікування залежать від галузі промисловості. Поліграфічна (0,67) та деревообробна (0,50) промисловості мають найвище значення. Показники для машинобудування (-0,06) й виробництва будівельних матеріалів (-0,09) є найнижчими та мають від'ємні значення.

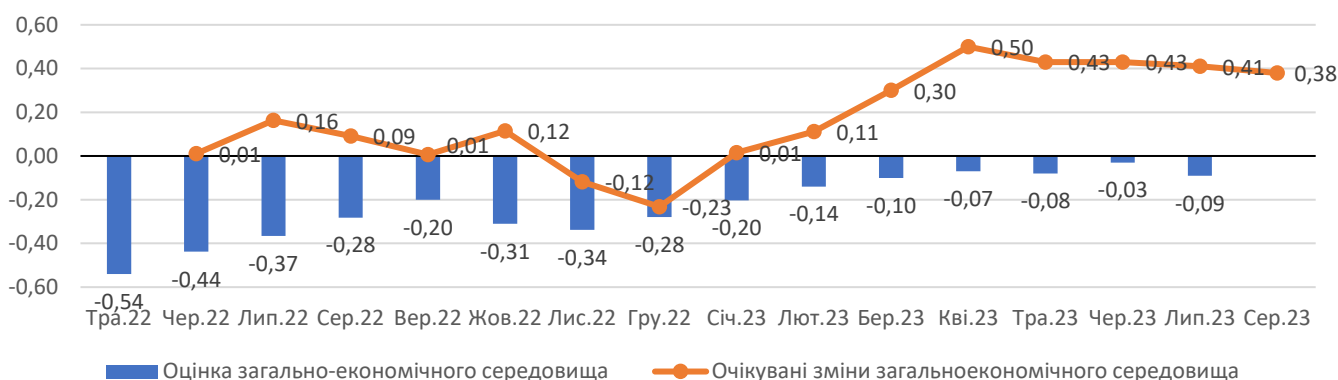
ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Оцінки загальноекономічного середовища погіршилися. Значення відповідного ІНДЕКСУ в липні зменшилось із -0,03 до -0,09. У відсотковому розподілі частка тих, хто оцінює загальноекономічне середовище як погане, істотно не змінилась та становить 19,6% (була 18,8% у червні), Водночас, зменшилась частка тих, хто дає позитивні оцінки (із 10,8% до 7,9%). Частка тих, хто вважає загальноекономічне середовище задовільним, збільшилась із 70,5% до 72,5%.

Прогнози підприємств щодо змін загальноекономічного середовища на майбутні шість місяців незначним чином погіршилися після тримісячної стабільності: значення ІНДЕКСУ очікуваних змін ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА дещо зменшилось, із 0,41 до 0,38. У відсотковому розподілі частка «оптимістів» щодо змін загальноекономічного середовища зменшилась із 46,7% до 44,0% Водночас, частка «песимістів» майже не змінилась та становить 6,4% (було 6,3%). Частка тих, хто вважає, що протягом майбутніх пів року загальноекономічне середовище не зміниться, збільшилась із 47,0% до 49,6%.

Частка тих, хто не зміг дати прогнозів щодо стану загальноекономічного середовища, збільшується два місяці поспіль, із 21,2% до 22,6%.

Рис. 6. Загальноекономічне середовище, індекси

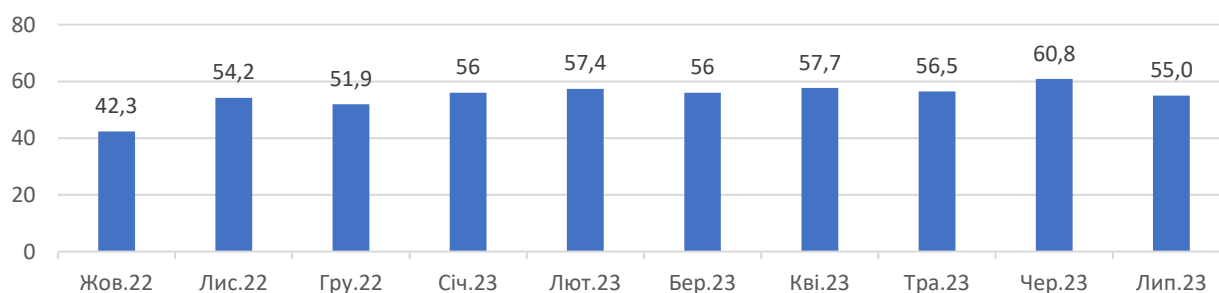

НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ

Дворічні очікування

Рівень невизначеності щодо планів підприємств на наступні два роки в липні зменшився з 60,8% до 55%, повернувшись до попередніх значень, після суттєвого збільшення в червні.

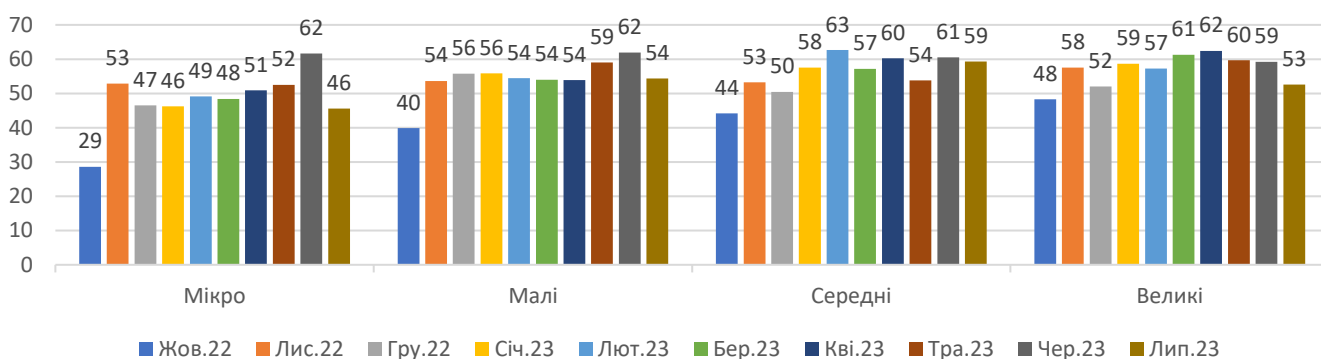
Рис. 7. Рівень невизначеності щодо діяльності підприємства у дворічній перспективі, % опитаних

Рівень невизначеності щодо планів на дворічну перспективу залежить від розміру підприємства.

Показник невизначеності мікропідприємств у липні порівняно з червнем зменшився найбільше (із 61,7% до 45,6%) та є найнижчим. Також спостерігаються суттєві зміни показника для малих підприємств, для яких значення зменшилось із 61,9% до 54,4%. Показник великих підприємств зменшився із 59,3% до 52,5%. Водночас, для середніх підприємств не спостерігається суттєвих змін (показник зменшився із 60,5% до 59,3%).

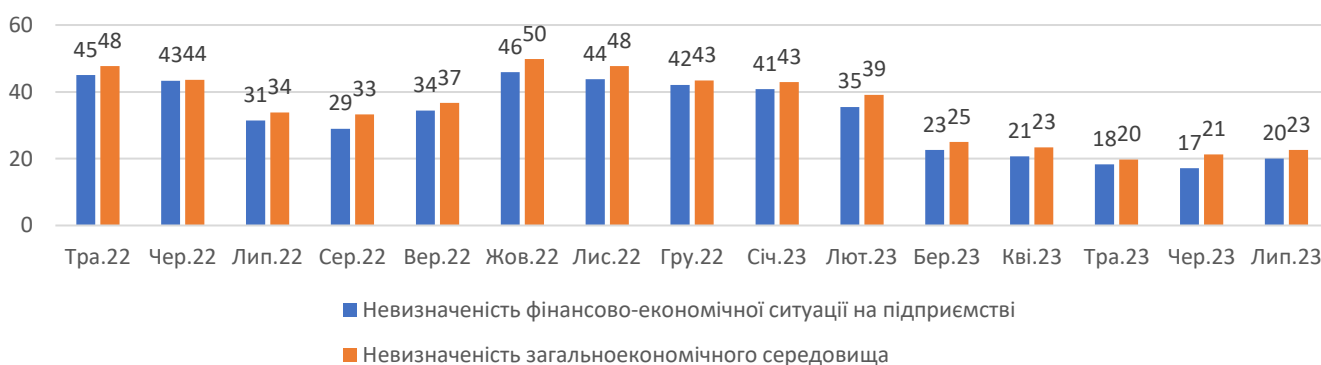
Рис. 8. Частка опитаних, що не змогли дати відповідь на питання про зміну на наступні два роки, за розміром підприємства

Піврічні очікування

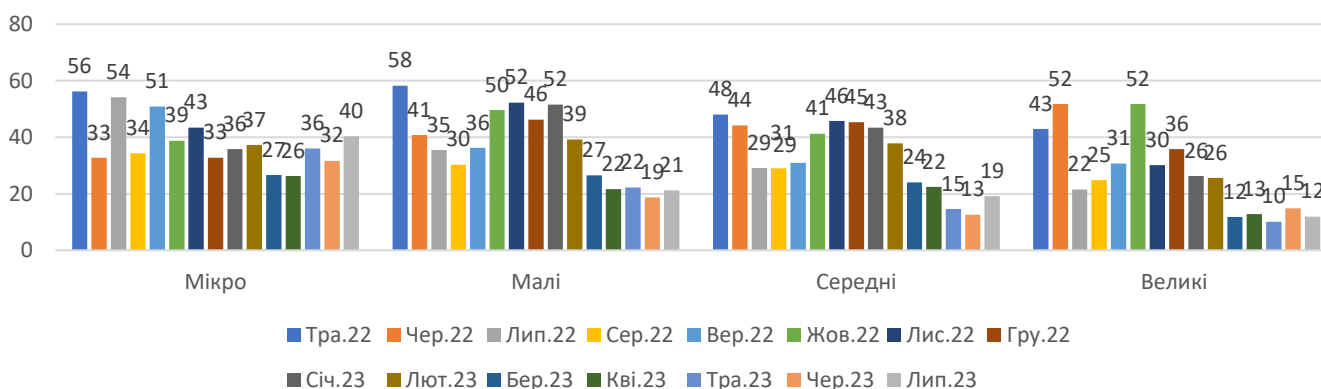
Рівень невизначеності в прогнозах піврічної перспективи збільшився. Уперше за кілька місяців збільшилась невизначеність для фінансово-економічної ситуації, із 17% до 20%. А частка опитаних, що не змогли дати прогноз щодо змін загальноекономічного середовища в цілому в країні, збільшується вже два місяці поспіль та становить 23% (була 20%).

Рис. 9. Рівень невизначеності фінансово-економічної ситуації та загальноекономічного середовища, % опитаних

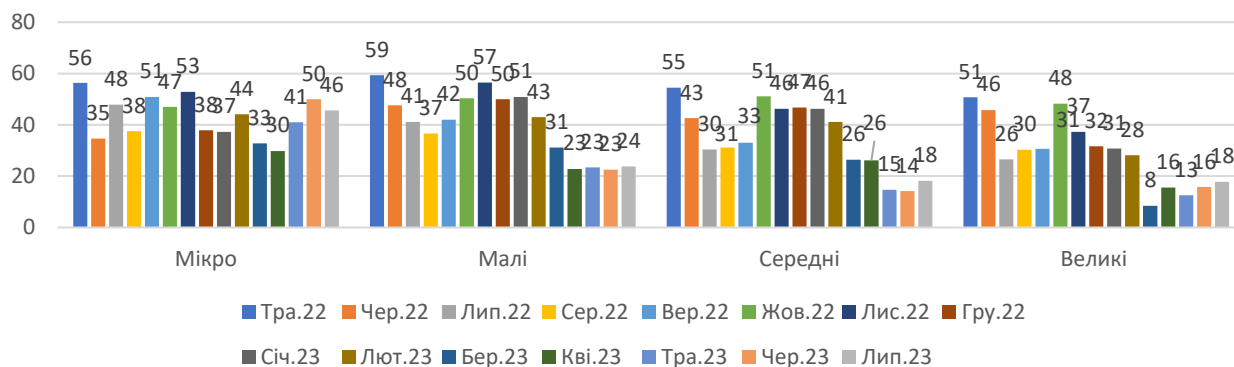
Рівень невизначеності щодо фінансово-економічної ситуації на підприємстві та її динаміка залежать від розміру підприємств. Значення є найвищим та істотно збільшилось для мікропідприємств (із 32% до 40%). Водночас, збільшення рівня невизначеності для малих (із 19% до 21%) та середніх (із 13% до 19%) є не настільки суттєвим. Великі підприємства при цьому єдині, у яких зафіксовано зменшення показника (із 15% до 12%).

Рис. 10. Частка опитаних, що не змогли дати відповідь на питання про зміну фінансово-економічного середовища в перспективі на пів року

Невизначеність щодо загальноекономічного середовища, як і у випадку з фінансово-економічною ситуацією, залежить від розміру підприємства. Показник невизначеності мікропідприємств, залишаючись найвищим, зменшився з 50% до 46%. А показник невизначеності для малих підприємств уже три місяці поспіль залишається без істотних змін та становить 24%. Водночас, незначним чином збільшився показник середніх підприємств (із 14% до 18%), а для великих підприємств він збільшився (із 16% до 18%).

Рис. 11. Частка опитаних, що не змогли дати відповідь на питання про зміну загальноекономічного середовища в перспективі на пів року

Тримісячні очікування

Два місяці поспіль спостерігається незначне збільшення рівня невизначеності майже для всіх виробничих показників. Найвищою є невизначеність для дебіторської заборгованості, незважаючи на незначне зменшення показника з 14,6% до 14,0%. А також для кількості працівників у вимушених відпустках відсоток зменшився з 15,0% до 13,7%. Водночас, збільшився показник невизначеності для виробництва (із 8,2% до 9,3%), продажів (із 8,2% до 9,5%) та нових замовлень (із 9,2% до 10,2%). Рівень невизначеності в тримісячній перспективі для експорту залишається найнижчим, хоча показник у цьому випадку збільшився найбільш суттєво, із 5,5% до 7,7%.

Рис. 12. Частка підприємств, які не змогли зробити прогноз про зміну показника в перспективі 3-х місяців, % опитаних

	Тра.22	Чер.22	Лип.22	Сerp.22	Вер.22	Жов.22	Лис.22	Гру.22	Січ.23	Лют.23	Бер.23	Кві.23	Тра.23	Чер.23	Лип.23
Дебіторська заборгованість	27.8	15.8	11.4	16.6	14.4	25.9	37.5	35	23.7	24.4	17.4	16.4	13.1	14.6	14
Кількість працівників у вимушених відпустках	21.1	9.8	10	13.7	11.1	17.7	14	15.6	15	17.2	15.3	15.9	13.1	15	13.7
Кредиторська заборгованість	26.6	15	11.4	16.2	14.2	25.9	36.9	35.4	23.2	23.9	16.7	16.3	13.7	13.8	13.5
Податкова заборгованість	0	13.6	12.7	14.5	12.5	24.6	35.7	33	22.9	21.8	15.2	15.2	12.3	12.3	12.6
Кількість працівників	14.7	7.6	10.7	15.6	12.9	17.5	15.4	14.3	14	13.4	12.8	14.1	10.3	12.3	10.4
Нові замовлення	19.3	9.3	11.1	15.3	14	17.3	14.8	12.9	12.2	11.6	10	10	8	9.2	10.2
Запаси готової продукції	25.7	11.4	10.2	13.5	12.7	23.1	13.8	13.6	13.4	11.3	10	10.4	8	9.2	9.7
Продаж	17.4	9.3	9.4	15.1	12.1	17.3	14.2	12.7	11.3	11.5	10.2	9.3	7.1	8.2	9.5
Виробництво	16.5	10.1	8.2	14.3	11.7	17.1	14.6	12.9	12.2	11.5	10	8.6	7.1	8.2	9.3
Запаси сировини та матеріалів	21.4	10.6	10.9	14.1	12.7	16	14.4	13.8	12.4	11.6	10.5	9.8	8.3	9.4	8.6
Експорт	19.4	13.9	6.2	13.9	12.9	15.2	11.3	10.2	8.4	7.8	6.9	7	4.3	5.5	7.7

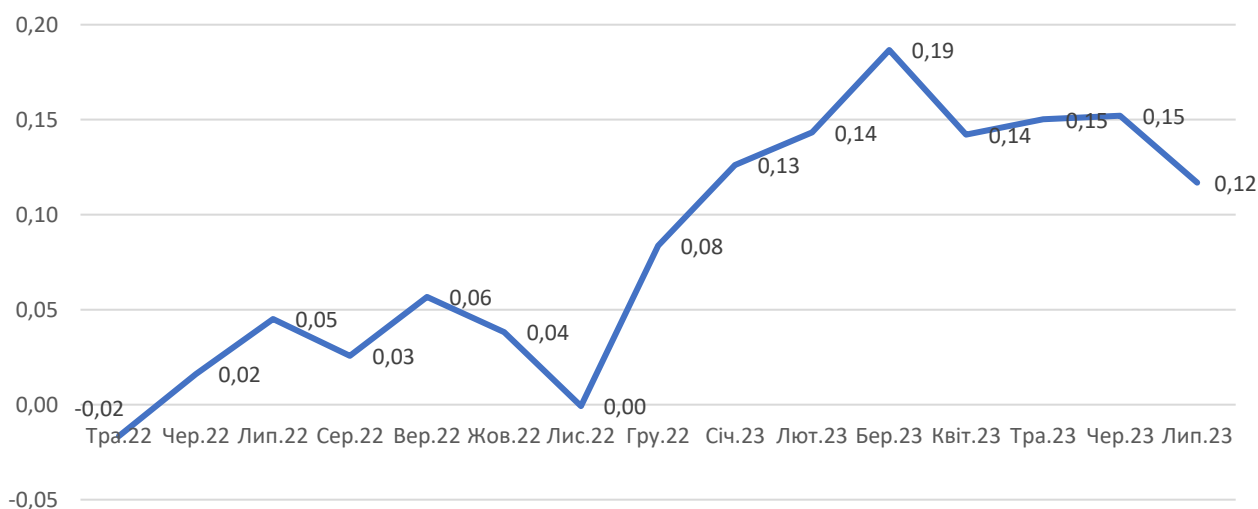
ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА КОРОТКОСТРОКОВІ ОЧІКУВАННЯ

АГРЕГОВАНИЙ ПОКАЗНИК ПЕРСПЕКТИВ ПРОМИСЛОВОСТІ

Значення агрегованого показника перспектив промисловості (АППП) в липні порівняно з червнем 2023 року дещо зменшилось та становить 0,12 (два місяці поспіль було 0,15).

При цьому, у АППП спостерігаються зміни в значенні двох із трьох його складових: (1) *виробничі очікування* на наступні 3 - 4 місяці істотно не змінилися і показник становить 0,43 (був 0,44), водночас, (2) *оцінки портфелю нових замовлень* істотно погіршилися, зменшившись до -0,24 (два місяці поспіль значення становило -0,17). Також зменшилися (3) *оцінки запасів готової продукції* — із -0,15 до -0,19.

Рис. 13. Агрегований показник перспектив промисловості

ВИРОБНИЦТВО

Зміни щодо попереднього місяця

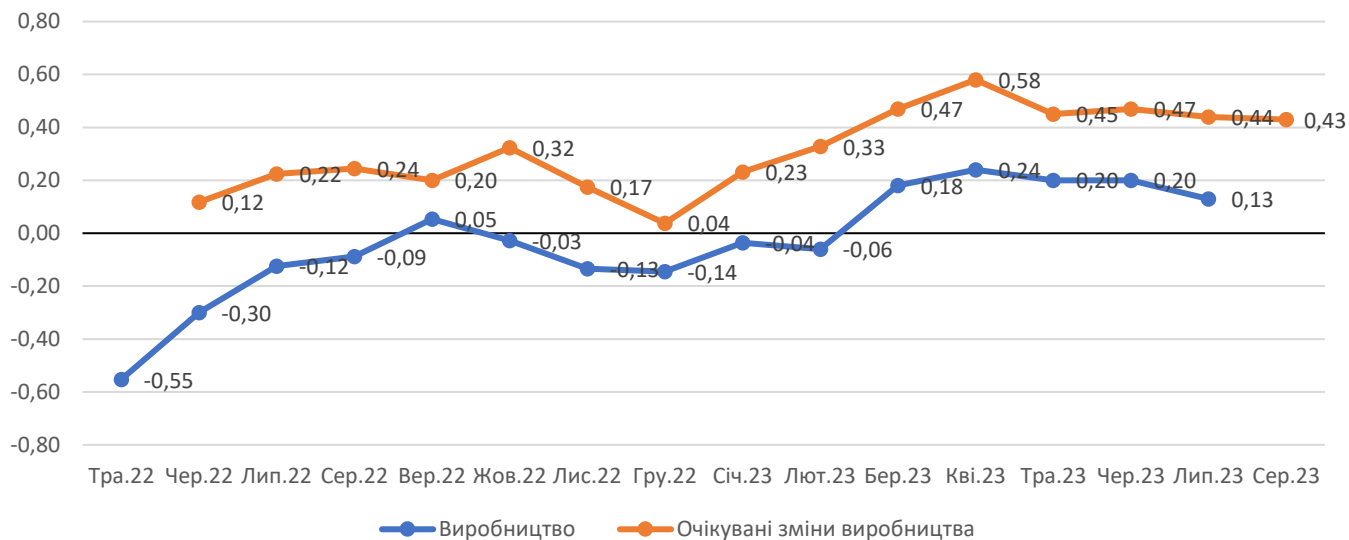
У липні порівняно з червнем показники результатів виробництва погіршилися. Індекс змін виробництва зменшився до 0,13 (два місяці поспіль значення становило 0,20). Частка підприємств, які скорочували обсяги виробництва, збільшилась із 14,3% до 16,0%, а частка тих підприємств, на яких обсяги виробництва зростали, зменшилась із 30,7% до 27,1%. Частка тих виробництв, на яких змін не відбувалось, істотно не змінилась та становить 56,8% (було 55,1%).

Розмір. Серед підприємств різних розмірів найкращі результати показали великі та середні підприємства, їхній показник є однаковим та становить 0,14. Показник малих підприємств є дещо нижчим (0,12). Найгірші показники мають мікропідприємства, індекс яких є від'ємним та становить -0,09.

Регіон. Регіональні відмінності дуже суттєві (найбільше значення 1,00, а найменше — -0,33). Найкращі результати мали підприємства Полтавської (1,00) області, а також Тернопільської (0,47) та Одеської (0,44) областей і м. Києва (0,43). Найнижчі значення індексу зафіксовано для підприємств Харківської (-0,25), Волинської (-0,26) та Черкаської (-0,330) областей.

Галузь. Значення індексу різняться для секторів та галузей. Найкраща ситуація у виробництві будівельних матеріалів (0,29), хімічній (0,17) та харчовій (0,14) промисловості. Найнижчий та від'ємний показник мають металообробка (-0,09) та деревообробна (-0,10) промисловість.

Рис. 14. Індекс змін виробництва

Очікування щодо змін виробництва

Показник виробничих планів залишається без суттєвих змін уже кілька місяців поспіль. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ВИРОБНИЦТВА становить 0,43 (був 0,44). Це означає, що у відсотковому розподілі не відбувається значних зрушень. Частка підприємств, на яких планується зростання виробництва, становить 44,2% (була 44,8%), а частка тих, хто не очікує змін, становить 51,8% (була 52,0%). Частка підприємств, які планують скорочувати обсяги виробництва, також залишилась без істотних змін та становить 4,0% (була 3,2% у червні).

Розмір. Очікування щодо виробництва залежать від розміру підприємств. Найвищим показник очікувань є для середніх (0,47) підприємств. Показник великих та малих підприємств є однаковим та становить 0,41. Найгіршим та значно нижчим показник очікувань щодо обсягів виробництва є для мікропідприємств (0,0,02).

Регіон. Плани підприємств суттєво залежать від регіону розташування. Найбільш оптимістичні плани щодо зростання обсягів виробництва мають Полтавська, Тернопільська та Івано-Франківська (по 1,00 для кожної) області, а також Львівська (0,93) та Одеська (0,89) області. Показник очікувань Закарпатської, Дніпропетровської та Житомирської областей є найнижчим та дорівнює нулю.

Галузь. Виробничі очікування на три місяці залежать від галузі. Найвищими є показники очікувань для харчової (0,57), поліграфічної (0,40) та легкої (0,30) промисловості. Найнижчий показник, який дорівнює нулю, має виробництво будівельних матеріалів.

ПРОДАЖІ

Зміни щодо попереднього місяця

У липні темпи скорочення продажів прискорились. ІНДЕКС ЗМІН ПРОДАЖІВ зменшився з 0,18 до 0,12. У відсотковому розподілі збільшилась частка підприємств, які скорочували продажі (із 14,7% до 16,6%), а частка тих підприємств, на яких обсяги продажів нарощувались, зменшилась із 29,5% до 27,1%. Частка підприємств, на яких не відбувалось змін, у липні істотно не змінилась та становить 56,3% (була 55,8%).

Розмір. ІНДЕКС ЗМІН середніх (0,15) підприємств є найвищим. Показник малих (0,11) та великих (0,10) є приблизно однаковим. Найнижче та єдине від'ємне значення індексу мають мікропідприємства - -0,09.

Регіон. Найвище значення ІНДЕКСУ ЗМІН ПРОДАЖІВ зафіксовано для Полтавської (1,00) області, а також для Тернопільської (0,47), Одеської (0,44) областей та м. Києва (0,43). Найнижче значення мають показники Черкаської (-0,33), Харківської та Волинської (по -0,26 для кожної) областей.

Галузь. Найвищий ІНДЕКС ЗМІН ПРОДАЖІВ мають виробництво будівельних матеріалів (0,26) та харчова (0,15) промисловість. Найнижчі та від'ємні показники мають хімічна (-0,04) та деревообробна (-0,05) промисловості, а також металообробка (-0,09).

Очікувані зміни продажів

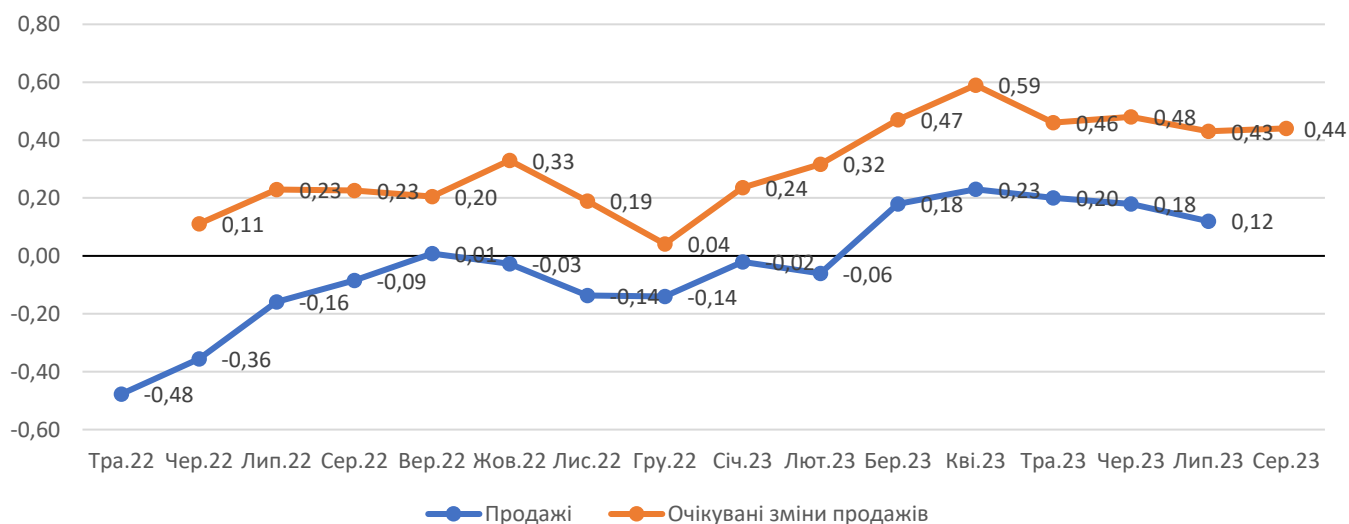
Очікування щодо обсягів продажів при цьому істотно не змінились. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ОБСЯГІВ ПРОДАЖІВ становить 0,44 (був 0,43). Частка опитаних, які планують нарощувати обсяги продажів у наступні три місяці, майже не змінилась та становить 45,4% (було 45,1%), так само як і частка тих, хто очікує на їх скорочення, яка становить 3,8% (була 4,7%). Водночас, відсоток опитаних, які вважають, що нічого не зміниться, збільшився (із 45,1% до 50,8%).

Розмір. Показники очікувань для великих (0,47), середніх (0,44) та малих (0,43) підприємств є вищими та приблизно однаковими. Показник мікропідприємств є найнижчим та становить 0,05.

Регіон. У розрізі регіонів найкращі очікування зафіксовано в Полтавській, Тернопільській та Івано-Франківській (по 1,00 для кожної) областях, а також у Львівській (0,93), Одеській (0,89) та Рівненській (0,84) областях. Показник очікувань для Закарпатської, Дніпропетровської та Житомирської областей є найнижчим та дорівнює нулю.

Галузь. Найвищі показники очікувань стосовно продажів мають харчова (0,58), поліграфічна (0,40) та деревообробна (0,35) промисловості. Показник очікувань металообробки є найнижчим та дорівнює нулю.

Рис. 15. Індекс змін продажів

ЕКСПОРТ

Зміни щодо попереднього місяця

У липні порівняно з червнем показники експорту значно скоротились та значення вперше за кілька місяців стало від'ємними. Значення ІНДЕКСУ ЗМІН ЕКСПОРТУ зменшилось із 0,06 до -0,01, що означає переважання у відсотковому розподілі частки тих, хто скорочував експорт, над тими, хто його нарощував. Частка опитаних, у яких обсяги експорту скоротились, у липні становить 23,2% (була 22,0%). Частка підприємств, які нарощували експорт, зменшилась із 24,0% до 20,5%. Частка тих підприємств, на яких обсяги експорту не змінились, збільшилась із 54,0% до 56,3%.

Розмір. Найвищим та єдиним додатним значення ІНДЕКСУ ЗМІН ЕКСПОРТУ є для середніх (0,06) підприємств. Показник великих підприємств становить -0,03, а малих (-0,16). Найнижчим значення є для мікропідприємств (-0,27).

Регіон. У регіональному розрізі найвищими є показники Полтавської (1,00), Тернопільської (0,67) та Івано-Франківської (0,57) областей. Найнижчим є значення для Сумської 9-0,75), Кіровоградської (-0,43) та Черкаської (-0,40) областей.

Галузь. У галузевому розподілі ІНДЕКС ЗМІН ЕКСПОРТУ має найвище значення для поліграфічної (0,25) та харчової (0,04) промисловості. Найнижче значення мають машинобудування (-0,23) та деревообробна (-0,27) промисловість.

Очікувані зміни експорту

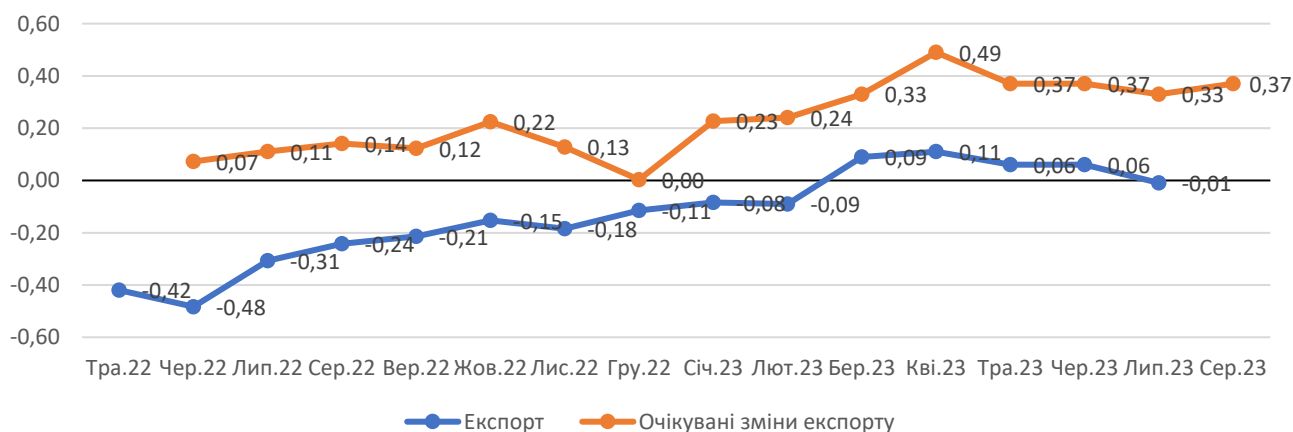
На наступні три місяці очікується незначне покращення показника. Значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЕКСПОРТУ збільшилось із 0,33 до 0,37. Частка тих, хто планує збільшення експорту, майже не змінилась та становить 37,4% (була 37,0%), тоді як частка тих, хто планує скорочувати обсяги, зменшилась із 8,5% до 4,7%. Частка тих, хто не очікує жодних змін, збільшилась із 54,5% до 57,9%.

Розмір. Найвищий показник очікувань щодо експорту мають великі (0,42) та середні (0,41) підприємства. Показник малих підприємств становить 0,12. Найнижчим та єдиним від'ємним показником очікувань є для мікропідприємств, для яких значення дорівнює нулю.

Регіон: Найвище значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЕКСПОРТУ зафіксовано для підприємств Полтавської, Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської (по 1,00 для кожної) областей. Найгіршими є очікування представників бізнесу Сумської та Хмельницької (по -1,00 для кожної) областей та м. Києва (-0,23).

Галузь. Найвище значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЕКСПОРТУ мають харчова (0,41) та деревообробна (0,33) промисловість. Найнижче значення має машинобудування, показник якого дорівнює нулю.

Рис. 16. Індекс змін експорту

ЗАПАСИ СИРОВИНИ

Зміни щодо попереднього місяця

Темпи скорочення запасів сировини кілька місяців поспіль залишаються без істотних змін. Значення ІНДЕКСУ ЗМІН ЗАПАСІВ СИРОВИНИ становить 0,04 в липні (у червні було 0,06). Частка респондентів, що повідомили про збільшення запасів сировини за минулий місяць, незначним чином збільшилась, із 19,4% до 20,0%. Водночас частка опитаних, що вказали на її скорочення, дещо збільшилась, із 15,7% до 17,5%. Частка підприємців, у яких у порівнянні з минулим місяцем нічого не змінилось, зменшилась із 64,9% до 62,5%.

Розмір. ІНДЕКС ЗМІН ЗАПАСІВ СИРОВИНИ є вищим для великих (0,09) підприємств. Показник середніх (0,03) та малих (0,01) підприємств є приблизно однаковим. Показник мікропідприємств із від'ємним значенням є найнижчим (-0,12).

Регіон. Найвищі показники мають Полтавська (1,00), Тернопільська (0,58) та Івано-Франківська (0,53) області. Показники м. Києва (-0,67), Черкаської (-0,33), а також Харківської (-0,31) областей є найнижчими.

Галузь. У галузевому розподілі додатне значення мають харчова (0,12) та легка (0,05) промисловість, а також виробництво будівельних матеріалів (0,03). Показники деревообробної (-0,29) промисловості та машинобудування (-0,26) є найнижчими.

Очікувані зміни запасів сировини

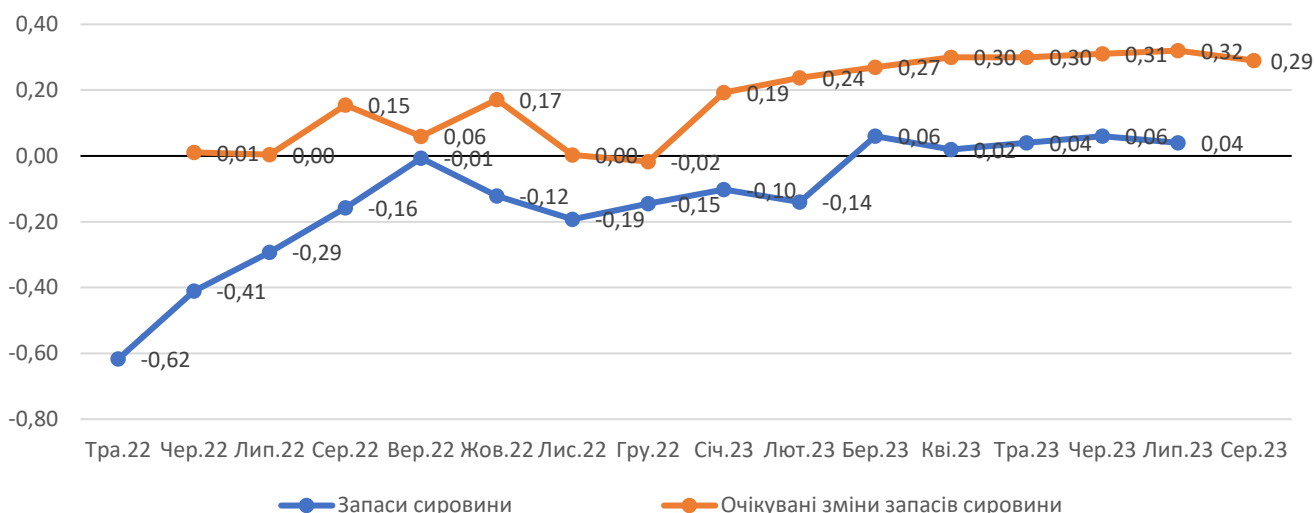
На наступні три місяці підприємці також не очікують значних змін показника: ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЗАПАСІВ СИРОВИНИ становить 0,29 (був 0,32). У відсотковому розподілі кількість респондентів, які очікують накопичення запасів сировини, дещо зменшилась, із 36,6% до 34,9%, а частка тих, хто вважає, що запаси сировини будуть скорочуватись, незначним чином збільшилась, із 7,2% до 8,7%. Частка тих, хто вважає, що ситуація не зміниться, становить 56,4% (була 56,2%).

Розмір. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЗАПАСІВ СИРОВИНИ є вищим для середніх (0,33), великих (0,29) та малих (0,25) підприємств. Найнижче значення показника мають мікропідприємства (-0,12).

Регіон. Найвищим ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ЗАПАСІВ СИРОВИНИ є для Тернопільської та Івано-Франківської (по 1,00 для кожної) областей. Найнижчим значення індексу є для м. Києва (-0,81), а також Чернігівської (-0,23) та Харківської (-0,16) областей.

Галузь. У галузевому розрізі найвищий показник очікувань щодо змін запасів сировини мають харчова (0,45) та легка (0,23) промисловість. Найнижчим та від'ємним є значення індексу для машинобудування (-0,23) та деревообробної (-0,17) промисловості.

Рис. 17. Індекси змін запасів сировини

ЗАПАСИ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Зміни щодо попереднього місяця

Показник запасів готової продукції збільшився. Значення відповідного індексу в липні становить -0,27 (було -0,34). У відсотковому розподілі істотно зменшилась частка респондентів, що повідомили про скорочення запасів готової продукції, із 40,2% до 33,6%, водночас частка тих респондентів, у яких запаси зросли, змінилась не дуже відчутно та становить 5,6%, (була 4,2%). Частка респондентів, які зовсім не відчули змін, збільшилась із 55,6% до 60,8%.

Розмір. Значення індексу залежно від розміру підприємства знаходиться приблизно в одному діапазоні. Дещо вищим є показник великих (-0,25) підприємств. Показник середніх (-0,28) та малих (-0,29) є приблизно однаковим. Найнижчим значення індексу є для мікропідприємств (-0,32).

Регіон. Значення індексу залежить від регіону. Для підприємств Сумської області значення індексу становить 0,15, а показник Чернігівської та Полтавської областей дорівнює нулю. Показники всіх інших областей мають

від'ємне значення, але найнижчими є індекси Тернопільської (-0,95), Івано-Франківської (-0,76) та Львівської (-0,75) областей.

Галузь. У галузевому розподілі показник хімічної промисловості (0,05) є найвищим та має єдине додатне значення. Показники поліграфічної (-0,83), харчової (-0,42) та деревообробної (-0,41) промисловості мають найнижче значення.

Очікувані запаси готової продукції

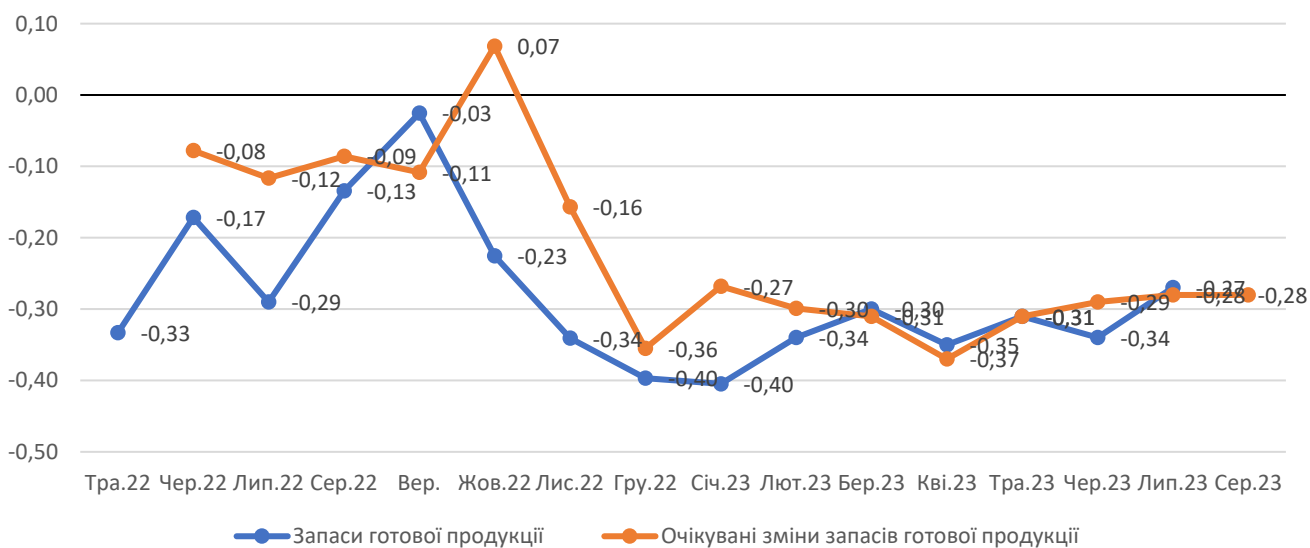
У майбутньому підприємці не очікують істотних змін показника. Індекс очікуваних змін запасів готової продукції два місяці поспіль становить -0,28. Незначним чином збільшилась частка опитаних, які вважають, що запаси готової продукції в наступні три місяці скорочуватимуться (із 32,0% до 33,5%), водночас, частка тих, хто очікує їх збільшення, дещо зменшилась (із 3,2% до 2,9%). Відсоток же тих, хто вважає, що нічого не зміниться, зменшився із 64,9% до 63,6%.

Розмір. Значення показника залежить від розміру підприємства. Найвищим значення індексу є для великих (-0,15) підприємств. Показник середніх (-0,30) та мікропідприємств (-0,26) є приблизно однаковим. Найнижчим є значення індексу для малих (-0,47) підприємств.

Регіон. У регіональному розподілі найвищим показник очікувань є для Черкаської (0,10), Кіровоградської (0,08) та Запорізької (0,04) областей. Показник очікувань є найнижчим для Івано-Франківської (-1,00), Львівської (-0,96) та Тернопільської (-0,95) областей.

Галузь. Значення індексу є найвищим для хімічної (-0,14) промисловості та металообробки (-0,15). Показники поліграфічної (-0,44) та легкої (-0,46) промисловості є найнижчими.

Рис. 18. Індекси змін запасів готової продукції

НОВІ ЗАМОВЛЕННЯ

Зміни щодо попереднього місяця

Динаміка зростання нових замовлень суттєво не змінилась. Індекс змін нових замовлень у липні порівняно з червнем незначним чином зменшився. У відсотковому розподілі не відбулось різких змін. Частка тих, у кого зросла кількість нових замовлень, становить 25,8% (була 26,1%), частка тих, хто повідомив про скорочення їхньої кількості, майже не змінилась та становить 15,4% (було 14,1%). Частка тих, хто не відчув змін, при цьому становить 58,9% (було 59,8%).

Розмір. Значення індексу є однаковим для малих та середніх підприємств і становить 0,14. Показник великих підприємств становить 0,09, а показник мікропідприємств є найнижчим та єдиним від'ємним - -0,07.

Регіон. Серед регіонів нові замовлення найбільше зростали в Полтавській (1,00), Тернопільській (0,63) та Івано-Франківській (0,53) областях, у той час як у Житомирській (-0,55), Черкаській (-0,23) та Харківській (-0,20) областях нові замовлення найбільше скоротились.

Галузь. Найкраще попереднього місяця ситуація з новими замовленнями складалась для виробництва будівельних матеріалів (0,33), харчової (0,14) промисловості та машинобудування (0,13). Найнижчі показники мають металообробка (-0,13) та деревообробна (-0,05) промисловість.

Очікувані зміни нових замовлень

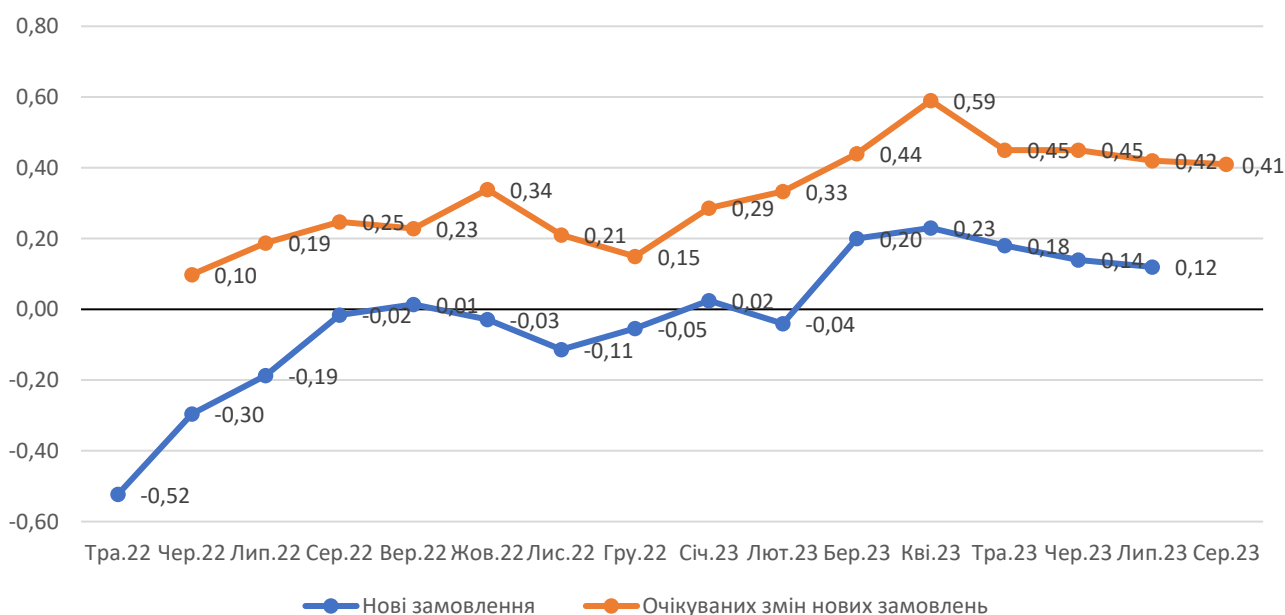
У наступні три місяці підприємці не очікують значних змін показника. Значення ІНДЕКСУ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН НОВИХ ЗАМОВЛЕНЬ становить 0,41 (було 0,42). Частка тих, хто очікує на збільшення нових замовлень незначним чином зменшилась, із 43,5% до 42,7%. Водночас, із 52,6% до 53,3% збільшилась частка тих, хто не очікує жодних змін у наступні три місяці. Частка респондентів, які очікують на скорочення обсягу нових замовлень, також незначним чином збільшилась, із 3,9% до 4,1%.

Розмір. Показник очікувань є приблизно однаковим для великих (0,44) та малих (0,45) підприємств. Показник середніх підприємств становить 0,39. Показник очікувань мікропідприємств є найнижчим та дорівнює нулю.

Регіон. Значення індексу мають суттєві регіональні відмінності. У Полтавській, Тернопільській та Івано-Франківській (по 1,00 для кожної) областях бізнес більшою мірою ніж в інших регіонах очікує на збільшення нових замовлень. Разом із тим, показники Житомирської (-0,05) та Дніпропетровської (-0,10) областей є найнижчими та єдиними, що мають від'ємне значення.

Галузь. Найкращі очікування щодо нових замовлень мають харчова (0,52) поліграфічна та легка (по 0,40 для кожної) промисловості. Показник металообробки (0,09) є найнижчим.

Рис. 19. Індекси змін нових замовлень

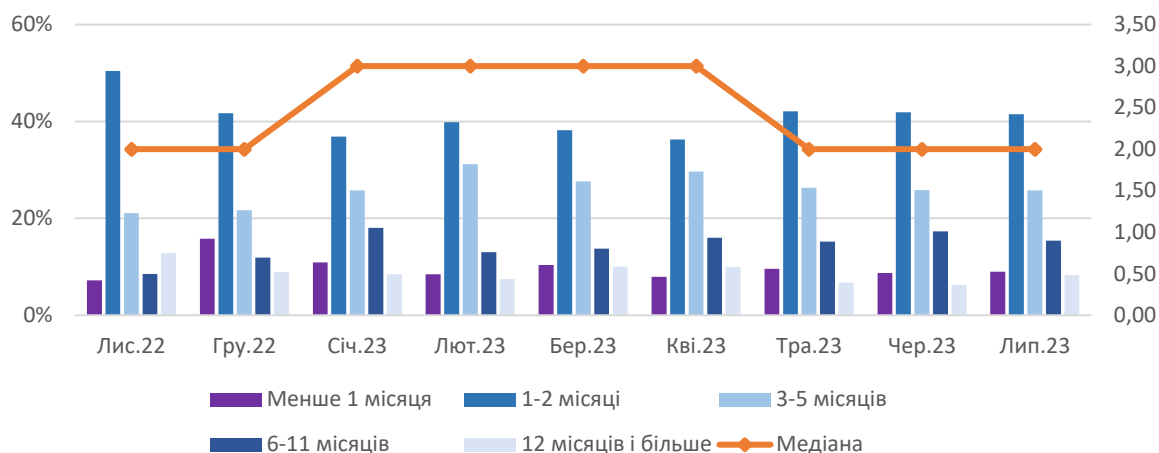

Забезпеченість замовленнями наперед

У липні 2023 року середній термін забезпеченості новими замовленнями для опитаних підприємств залишився на попередньому рівні двох місяців, на якому він був у травні та червні 2023 року. Перед цим, у січні - квітні 2023 року, цей термін був більшим і складав три місяці.

51% підприємств повідомили в липні, що мають замовлення на термін до двох місяців. Ця частка не змінилася порівняно з червнем. Це, зокрема, підприємства із замовленнями на термін менше одного місяця (9%) та ті, які мають замовлення на один - два місяці (42%).

Рис. 20. Час, на який підприємства забезпечені замовленнями

Розмір. Забезпеченість замовленнями зростає зі збільшенням розміру підприємств. Так, мікропідприємства, у середньому, забезпечені новими замовленнями лише на один місяць (медіанне значення), тоді як малий бізнес – на два, середній – на три, а великий – на чотири місяці.

Більше 60% малих та більше 70% мікропідприємств мають замовлення лише на період до двох місяців. Водночас 31% середніх підприємств та 37% великих забезпечені замовленнями на 6 місяців і більше.

Галузь. У липні 2023 року найдовший середній термін нових замовлень було зафіксовано в хімічній промисловості: у середньому на три місяці (медіанне значення)¹. У галузях машинобудування та поліграфії цей термін склав три місяці.

Усі інші галузі промисловості, представлені в цьому опитуванні, у липні були забезпечені замовленнями на два місяці. Також варто зазначити, що більше 60% підприємств у галузі виробництва будівельних матеріалів та в харчовій промисловості мають замовлення терміном лише до двох місяців. Ці частки більші ніж серед інших галузей промисловості.

Регіон. Між підприємствами в різних галузях спостерігаються відмінності в забезпеченні замовленнями². Середній термін забезпечення замовленнями найбільший для підприємств Київської області, у якій в середньому він склав 12 місяців (медіанне значення).

Також ці терміни порівняно високі для підприємств Волинської (6 місяців), Полтавської (6 місяців) та Вінницької (5 місяців) областей. З іншого боку, найменший середній період замовлень – лише на один місяць – зафіксований у Дніпропетровській, Житомирській, Харківській, Хмельницькій, Чернівецькій і Чернігівській областях.

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ

Зміни щодо попереднього місяця

Показник дебіторської заборгованості значно погіршився. Значення ІНДЕКСУ ЗМІН ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ збільшилось із -0,27 до -0,18. Частка тих, хто повідомив про скорочення заборгованості, зменшилась із 37,0% до 33,5%, водночас частка тих, у кого накопичилась заборгованість, збільшилась, із 9,8% до 13,7%. Частка тих, для кого нічого не змінилось, становить 52,8% (була 53,2%).

¹ У цьому аналізі не розглядаються підприємства галузей сільського господарства, будівництва, торгівлі та послуг, а також підприємства, що ввійшли до категорії «Інші виробництва».

² До порівняння не включено регіони, у яких не були опитані підприємства. Детальніше див. розділ «Вибірка».

Розмір. Ситуація з дебіторською заборгованістю є приблизно однаковою та значно кращою для малих (-0,29) та середніх (-0,25) підприємств. Показник мікропідприємств становить -0,14. Показник великих підприємств є найвищим та становить -0,03.

Регіон. Зафіксовані суттєві регіональні різниці в значеннях цього показника. У розрізі регіонів найбільше зростання дебіторської заборгованості було зафіксовано в м. Києві (0,52), а також у Запорізькій (0,40) та Вінницькій (0,27) областях. Водночас у Львівській (-0,96), Тернопільській та Івано-Франківській (по -1,00 для кожної) областях показник дебіторської заборгованості скоротився найбільше.

Галузь. При галузевому розподілі найвище та додатне значення мають машинобудування (0,14) та виробництво будівельних матеріалів (0,03). Найнижчими є показники харчової (-0,29) та хімічної (-0,27) промисловості.

Очікувані зміни дебіторської заборгованості

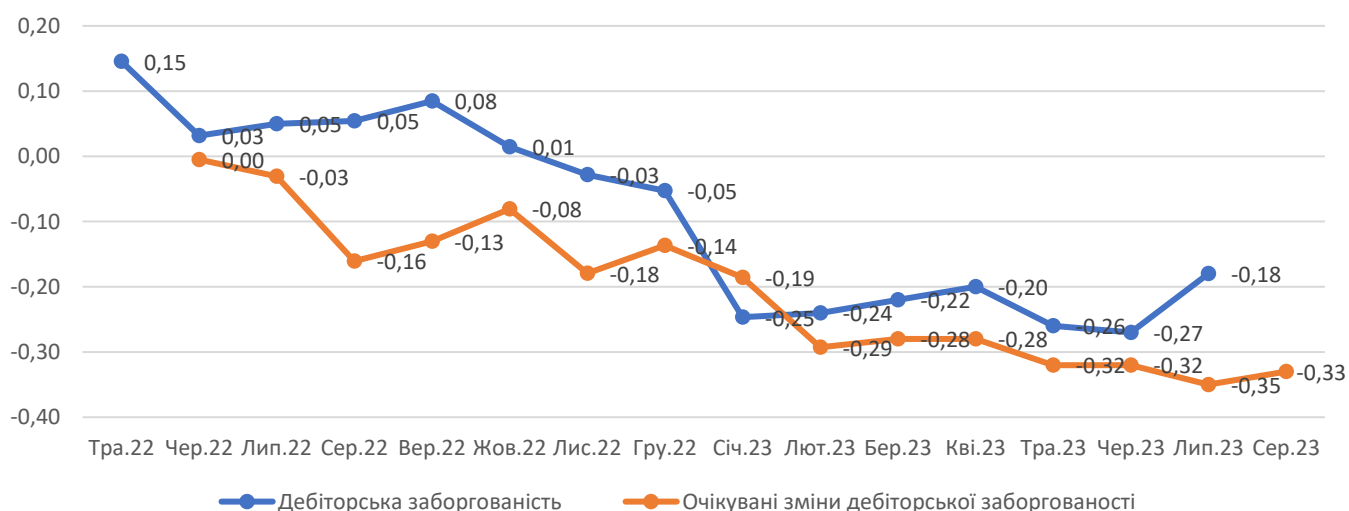
У перспективі трьох місяців підприємці очікують на подальше незначне погіршення показника. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ дещо збільшився, із -0,35 до -0,33. Частка опитаних, що очікують накопичення заборгованості, зменшилась із 4,2% до 2,8%, але також зменшилась і частка тих, хто очікує на його зменшення, із 40,5% до 36,6%. Частка тих, хто вважає, що нічого не зміниться, збільшилась із 55,3% до 60,6%.

Розмір. При розподілі за розміром нижче та приблизно однакове значення показника мають малі (-0,39) та середні (-0,38) підприємства. Показник мікропідприємств становить -0,30. Найвище значення мають великі (-0,22) підприємства.

Регіон. У регіональному розподілі найбільше та додатне значення мають показники Вінницької (0,38) області, м. Києва (0,20), а також Кіровоградської (0,03) області, їхні показники мають значення вище за нуль. Найнижчими є показники Сумської, Львівської та Тернопільської областей (по -1,00 для кожної).

Галузь. Найвищим є показник очікувань зі збільшення дебіторської заборгованості для машинобудування (-0,09), а найнижчий показник у харчової (-0,39) промисловості.

Рис. 21. Індекси змін дебіторської заборгованості

КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ

Зміни щодо попереднього місяця

У липні порівняно з червнем показник кредиторської заборгованості також погіршився. ІНДЕКС ЗМІН КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ збільшився із -0,30 до -0,23. Збільшилась частка опитаних, що повідомили про збільшення заборгованості (із 5,6% до 7,8%), тоді як частка тих, для кого кредиторська заборгованість

знизилась, скоротилась із 36,4% до 33,3%. Частка тих, для кого нічого не змінилось за минулий місяць, істотно не змінилась та становить 58,9% (було 58,0%).

Розмір. Показник малих (-0,36) підприємств є найнижчим та значно кращим. Показник середніх підприємств становить -0,30, значення малих (-0,20) підприємств є вищим. Показник великих (-0,06) підприємств є найгіршим.

Регіон. Зафіксовано суттєві регіональні відмінності. Ситуація з накопиченням кредиторської заборгованості є найгіршою в Запорізькій (0,23), Кіровоградській (0,14) та Закарпатській (0,13) областях. Найкраща ситуація в Сумській, Івано-Франківській та Тернопільській (по -1,00 для кожної) областях.

Галузь. У галузевому розподілі найвищим є показник для виробництва будівельних матеріалів, значення якого дорівнює нулю. Найнижчим є значення для харчової (-0,37) та поліграфічної (-0,30) промисловості.

Очікувані зміни кредиторської заборгованості

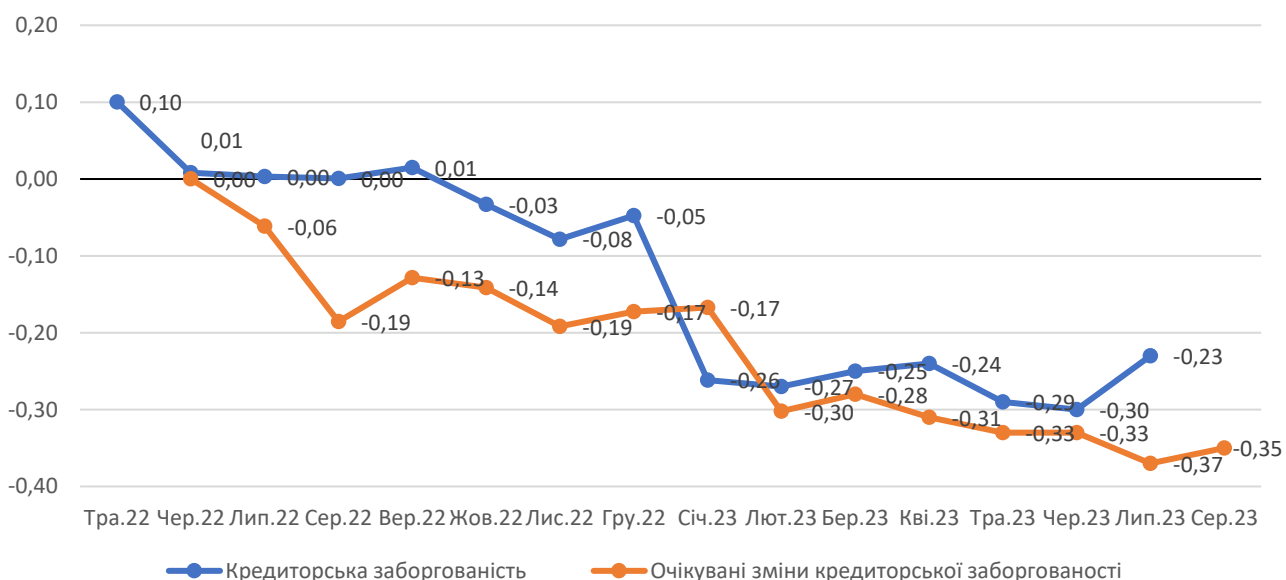
На наступні три місяці підприємці очікують на подальше незначне накопичення заборгованості. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ дещо збільшився, із -0,37 до -0,35. Зменшилась і частка тих, хто очікує на скорочення обсягів кредиторської заборгованості (із 39,7% до 36,2%), і частка тих, хто очікує на її накопичення (із 2,3% до 0,7%) Частка тих респондентів, які вважають, що нічого не зміниться, збільшилась із 57,9% до 63,1%.

Розмір. Показник очікуваної кредиторської заборгованості для великих (-0,25) та мікропідприємств (-0,21) є гіршим. Показник середніх (-0,41) та малих (-0,40) підприємств є нижчим та значно кращим.

Регіон. Показник очікувань за кредиторською заборгованістю є додатним та вищим від нуля для Вінницької (0,25) області. Найнижчими є показники Львівської, Сумської, та Тернопільської (по -1,00 для кожної) областей.

Галузь. Серед галузей найвищими є показники машинобудування (0,17). Найнижче значення мають харчова (-0,42) та хімічна (-0,33) промисловість

Рис. 22. Індекс змін кредиторської заборгованості

ПОДАТКОВА ЗАБОРГОВАНІСТЬ

Зміни щодо попереднього місяця

Темпи скорочення податкової заборгованості значно сповільнились. ІНДЕКС ЗМІН ПОДАТКОВОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ в липні порівняно з червнем зменшився з -0,32 до -0,28. Частка підприємств, що повідомили про скорочення

податкової заборгованості за минулий місяць, зменшилась із 34,3% до 30,8%, а частка респондентів, які вказали на збільшення податкової заборгованості, істотно не змінилась та становить 1,3% (була 1,1%). Частка тих, хто вважає, що жодних змін не відбулось, збільшилась із 64,6% до 67,9%.

Розмір. Показники податкової заборгованості є вищими для великих (-0,16) підприємств. Показник для середніх (-0,29) та мікропідприємств (-0,32) є приблизно однаковим. Найнижчим значення є для малих підприємств (-0,41).

Регіон. Спостерігаються суттєві відмінності в значенні цього показника за регіонами. Найвищим і єдиним додатним є значення показника для Черкаської (0,03) області. Найнижчими є показники Сумської, Івано-Франківської та Тернопільської областей (по -1,00 для кожної).

Галузь. Найвище значення має показник податкової заборгованості для металообробки - -0,06. Значення поліграфічної (-0,37) та харчової (-0,39) промисловості є найнижчими.

Очікувані зміни податкової заборгованості

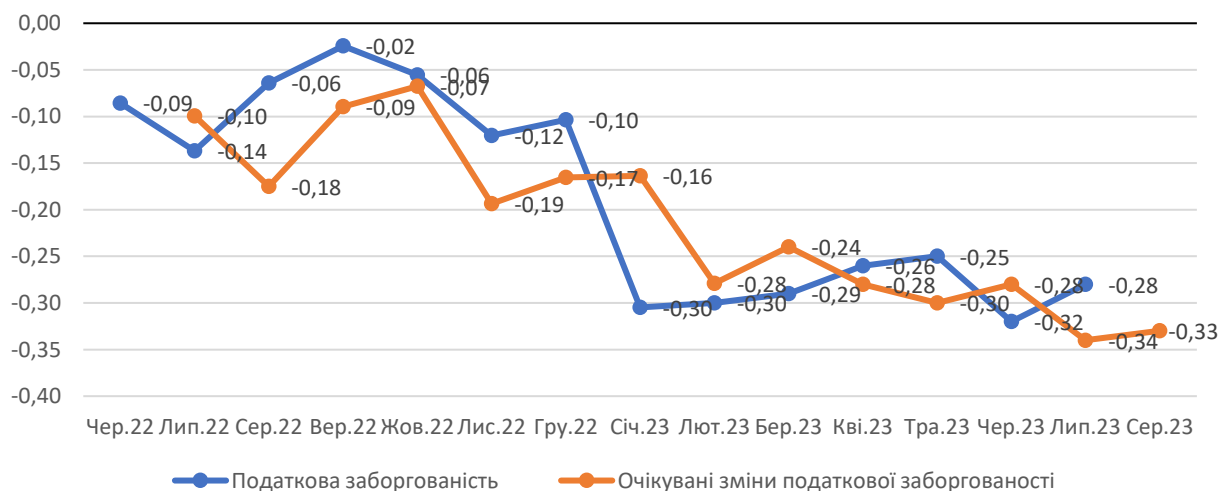
На наступні три місяці підприємці не очікують значних змін показника. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН ПОДАТКОВОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ становить -0,33 (був -0,34). Зменшилась і частка тих, хто прогнозує скорочення податкової заборгованості (із 37,0% до 34,7%), і частка тих, хто очікує на її збільшення (із 1,7% до 0,3%). Із 61,3% до 65,1% збільшилась частка тих, хто не очікує змін.

Розмір. Показники очікувань щодо податкової заборгованості є гіршим для великих (-0,21) та мікропідприємств (-0,26). Показник середніх підприємств становить -0,38. Показник малих (-0,44) підприємств є найнижчим та кращим за інші.

Регіон. У регіональному розподілі показник очікувань Кіровоградської (0,03) області є найвищим та додатним. Показник Львівської, Сумської та Тернопільської областей є найнижчим (по -1,00 для кожної).

Галузь. Найвищим показник очікувань податкової заборгованості є для металообробки - -0,06. Найнижчими є показники для поліграфічної (-0,37) та харчової (-0,41) промисловості.

Рис. 23. Індекс змін податкової заборгованості

КІЛЬКІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ

Зміни щодо попереднього місяця

Темпи скорочення зайнятості дещо сповільнились. ІНДЕКС ЗМІН КІЛЬКОСТІ ПРАЦІВНИКІВ у липні порівняно з червнем збільшився з -0,07 до -0,05. Зменшилась частка опитаних респондентів, що повідомляють про скорочення кількості співробітників, задіяних в усіх операціях підприємства, із 10,1% до 8,4%, водночас,

частка тих, хто вказав на їх збільшення, змінилась лише незначним чином, збільшившись із 2,4% до 2,6%. Частина тих, для кого нічого не змінилось, збільшилась із 86,7% до 89,0%.

Розмір. Показник є найвищим для середніх підприємств та становить -0,01. Показник малих (-0,07) та великих (-0,05) підприємств є приблизно однаковим. Для мікропідприємств значення є найнижчим та становить -0,21.

Регіон. У регіональному розподілі вищими за нуль є показники Сумської (0,05) та Закарпатської (0,03) областей. Найнижче значення мають Харківська (-0,44), Житомирська (-0,18) та Чернівецька (-0,17) області.

Галузь. Показники металообробки та поліграфічної промисловості дорівнюють нулю та є найвищими. Показники машинобудування (-0,16) та виробництва будівельних матеріалів (-0,16) є найнижчими.

Очікувані зміни кількості працівників

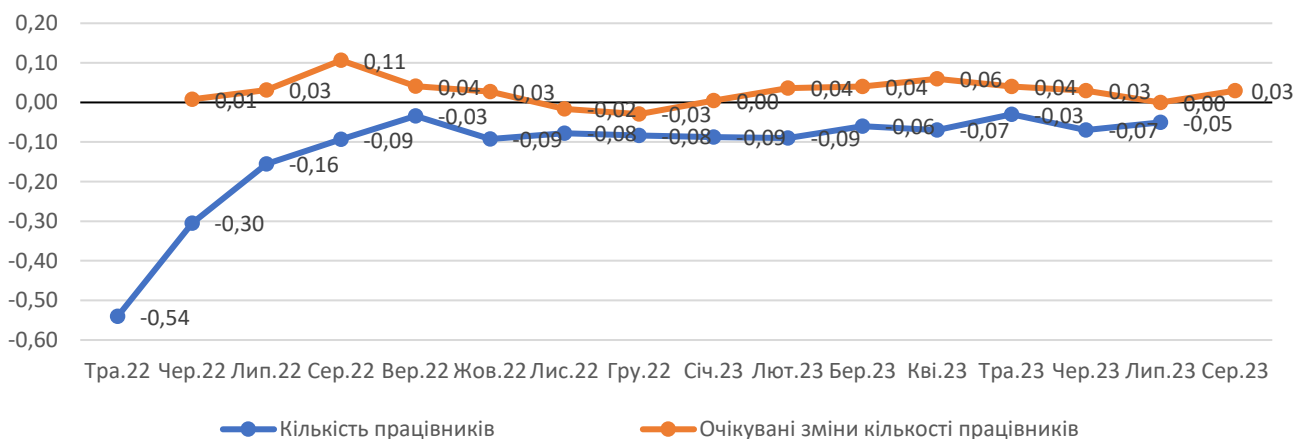
У майбутні три місяці підприємці вказують на подальше незначне збільшення кількості працівників: ІНДЕКС очікуваних змін кількості працівників збільшився з нуля до 0,03. У відсотковому розподілі збільшилась частка тих опитаних, які вважають, що кількість працівників на підприємстві зростає (із 4,9% у червні до 6,6% у липні). Водночас, частка тих, хто очікує на скорочення кількості працівників, зменшилась, із 5,6% до 4,3%. Частина тих, хто вважає, що нічого не зміниться, становить 89,1% (була 89,5%).

Розмір. Показник середніх (0,05) та великих (0,06) підприємств є вищим та додатним. Показники очікувань для малих (-0,03) та мікропідприємств (-0,05) є значно кращими.

Регіон. Значення індексу очікуваних змін кількості працівників суттєво залежить від регіону розташування підприємства. У регіональному розподілі найвищий показник очікувань зафіксовано для Київської (0,31), Одеської (0,19) та Волинської (0,13) областей. Найнижчим та від'ємними значення показника є для Хмельницької (-0,27), Дніпропетровської (-0,15) області та м. Києва (-0,14).

Галузь. У галузевому розрізі найвищим індекс очікувань є для легкої (0,03) та харчової (0,02) промисловості. Найнижчий та від'ємний показник мають виробництво будівельних матеріалів (-0,14) та машинобудування (-0,17).

Рис. 24. Індекс змін кількості працівників

ПРАЦІВНИКИ У ВИМУШЕНИХ ВІДПУСКАХ

Зміни щодо попереднього місяця

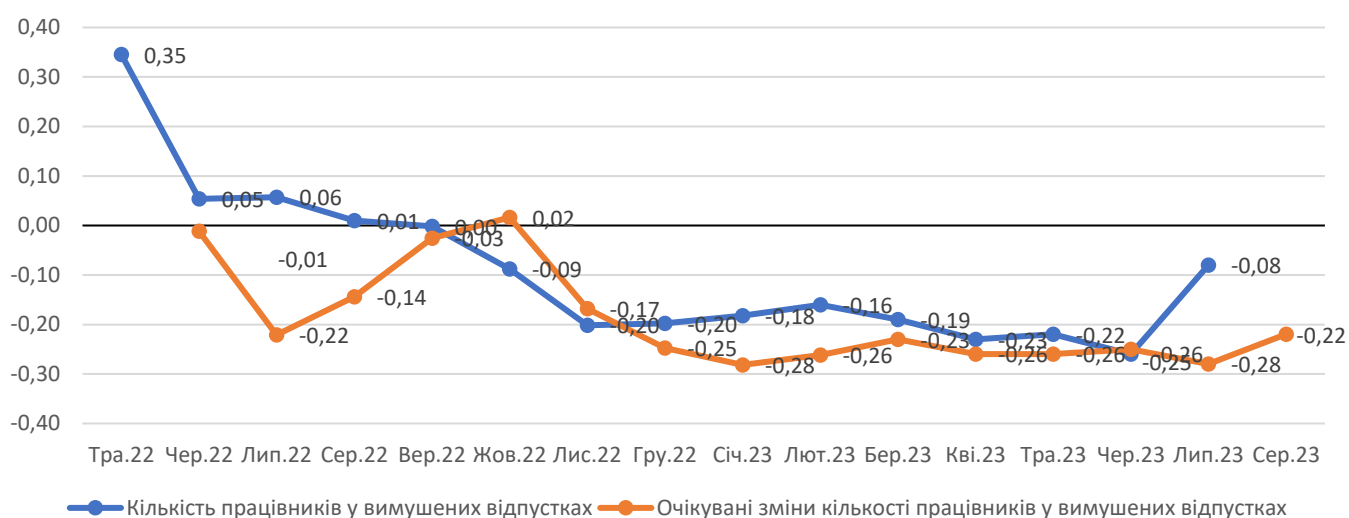
Спостерігається істотне збільшення кількості працівників у вимушених відпустках. ІНДЕКС змін кількості працівників у вимушених відпустках у липні порівняно з червнем збільшився із -0,26 до -0,08. Частина тих, хто повідомив про збільшення таких працівників, збільшилась утричі, із 3,2% до 9,9%. Водночас, істотно зменшилась частка тих, хто вказав на їх скорочення, із 28,9% до 18,5%. Частина тих, для кого за минулий місяць ситуація не змінилась, збільшилась із 68,0% до 71,6%.

Розмір. Показник великих (-0,04) та середніх (-0,08) підприємств є вищим та приблизно однаковим, а показники малих (-0,12) та мікропідприємств (-0,11) є дещо нижчими.

Регіон. Найбільшою мірою з-поміж різних регіонів зростання показника спостерігається для підприємств Рівненської (0,48) та Одеської (0,26) областей, а найчастіше про зменшення кількості співробітників, що перебувають у вимушених відпустках, повідомляють в Івано-Франківській, Львівській та Тернопільській (по -1,00 для кожної) областях.

Галузь. У галузевому розподілі гірші показники щодо кількості працівників у вимушених відпустках мають деревообробна (0,07) промисловість, металообробка (0,06) та машинобудування (0,04). Показники поліграфічної (-0,33), харчової та хімічної (по -0,11 для кожної) промисловості є найнижчими.

Рис. 25. Індекси змін кількості працівників у вимушених відпустках

Очікувані зміни кількості працівників у вимушених відпустках

Підприємства, які мають працівників у вимушених відпустках, у наступні три місяці очікують на подальше збільшення їхньої кількості. ІНДЕКС ОЧІКУВАНИХ ЗМІН КІЛЬКОСТІ ПРАЦІВНИКІВ У ВИМУШЕНИХ ВІДПУСКАХ збільшився, із -0,28 до -0,22. Частка тих підприємств, на яких очікується зростання кількості працівників у вимушених відпустках, збільшилась із 0,5% до 2,2%. Водночас, частка тих, хто вважає, що кількість таких працівників на їхньому підприємстві скоротиться, зменшилась із 29,4% до 25,7%. Частка тих, хто вважає, що жодних змін не відбудеться, збільшилась із 70,1% до 72,1%.

Розмір. Показники мікро- (-0,16) та великих (-0,13) підприємств є вищими. Показник середніх підприємств становить -0,25. Найнижчим є показник малих підприємств (-0,32).

Регіон. Показник м. Києва (0,06) та Полтавської (0,05) області єдині мають додатне значення. Показники Тернопільської та Івано-Франківської (по -1,00 для кожної) областей є найнижчими.

Галузь. Найвищим є показник очікувань щодо кількості працівників у вимушених відпустках для машинобудування (-0,06). Найнижчим є показник харчової (-0,34) та поліграфічної (-0,33) промисловості).

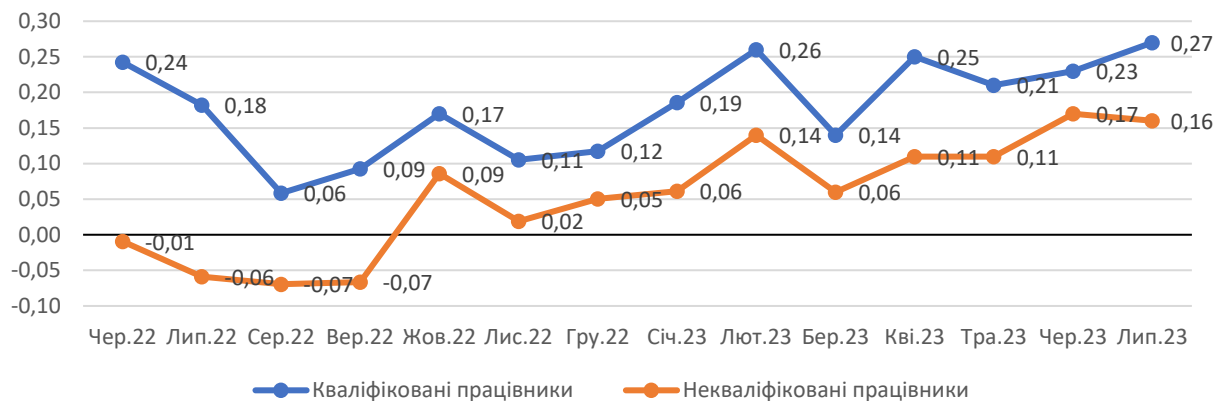
КВАЛІФІКОВАНІ ТА НЕКВАЛІФІКОВАНІ ПРАЦІВНИКИ

Показник труднощів пошуку кваліфікованих працівників збільшується другий місяць поспіль, водночас показники для некваліфікованих працівників істотно не змінились. Значення ІНДЕКСУ ТРУДНОЩІВ ПОШУКУ КВАЛІФІКОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ збільшилось із 0,23 до 0,27. Значення ІНДЕКСУ ТРУДНОЩІВ ПОШУКУ НЕКВАЛІФІКОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ становить 0,16 (було 0,17).

Частка керівників підприємств, які вказали на те, що кваліфікованих працівників важче знайти, збільшилась із 25,4% до 27,5%. Водночас частка тих, кому важче шукати некваліфікованих працівників, дещо зменшилась,

(із 19,6% до 18,7%). Відсоток тих, кому легше знайти кваліфікованих працівників, дещо зменшився, із 2,8% до 1,5%, тоді як частка тих, кому легше шукати некваліфікованих працівників, незначним чином збільшилась, із 4,5% до 5,2%. При цьому, частка тих, хто не відчуває жодних змін у пошуку кваліфікованих робітників, становить 71,0% (була 71,8%), а для некваліфікованих працівників відсоток збільшився із 75,9% до 76,2%.

Рис. 26. Індекси змін кваліфікованих та некваліфікованих працівників

Кваліфіковані працівники

Розмір. Залежно від розміру підприємства, показник є нижчим та однаковим для мікро- та середніх (по 0,22 для кожного) підприємств. Показник малих підприємств становить 0,26. Найважче шукати кваліфікованих працівників великим підприємствам, показник яких є найвищим та становить 0,35.

Регіон. Зафіксовано суттєві регіональні відмінності на ринку праці. У регіональному розподілі найлегше шукати кваліфікованих працівників в Рівненській області, показник якої має єдине від'ємне значення та становить -0,05. Показник Львівської, Харківської та Черкаської областей дорівнює нулю. Найбільші складнощі з пошуком кваліфікованих працівників мають Чернігівська та Житомирська області (по 1,00 для кожної), а також Полтавська (0,95) область.

Галузь. У галузевому розподілі менше складнощів із пошуком кваліфікованих працівників має поліграфічна промисловість, її показник дорівнює нулю. Важче шукати кваліфікованих працівників для металообробки (0,56) та легкої (0,45) промисловості).

Некваліфіковані працівники

Розмір. Найлегше шукати некваліфікованих працівників малим (0,05) та мікропідприємствам (0,07). Показник середніх підприємств становить 0,11. Найбільше труднощів у пошуку некваліфікованих працівників мають великі підприємства, їхній показник становить 0,28.

Регіон. У регіональному розподілі найлегше шукати некваліфікованих працівників в Одеській (-0,05), Чернівецькій (-0,12) та Сумській (-0,50) областях, показники яких мають від'ємне значення. Найбільші складнощі з пошуком некваліфікованих працівників у Полтавській (0,89), Дніпропетровській (0,80) та Житомирській областях.

Галузь. Найгірші показники щодо пошуку некваліфікованих працівників спостерігаються для металообробки (0,35) та харчової (0,24) промисловості, найнижчим є значення для поліграфії, показник якої дорівнює нулю.

ЩОМІСЯЧНЕ ОПИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПІДПРИЄМСТВА

Проблеми ведення бізнесу під час війни

Головною проблемою для бізнесу, пов'язаною з повномасштабним російським вторгненням, у липні 2023 року стало **зростання цін на сировину та матеріали**. Ця проблема виходить на перше місце вже п'ять місяців поспіль у 2023 році: як і в період із березня до червня, у липні 2023 року вона була найпоширенішою проблемою для опитаного бізнесу. Разом із цим, у липні абсолютне значення цієї перешкоди відчутно зменшилося порівняно з попереднім роком: із нею зіштовхнулися 52% опитаних підприємств, тоді як із серпня 2022 року ця частка складала від 58% і більше.

Друге місце в рейтингу перешкод зайняли **складнощі з перевезенням сировини або товарів територією України**. Як і в червні, ця проблема торкнулася 43% опитаних підприємств.

Проблема **браку робочої сили внаслідок призову або виїзду співробітників** уперше за весь період опитування (із травня 2022 року) піднялася на третє місце в рейтингу перешкод. У липні з нею зіштовхнулися 38% опитаних підприємств. Водночас, ця частка практично не відрізняється від результатів попереднього місяця: у червні 37% опитаного бізнесу говорило про те, що їм не вистачає працівників.

Із мінімальною різницею на четверте місце в рейтингу перешкод у липні вийшов **розрив ланцюжків постачання**. Ця проблема була актуальною для 37% підприємств, що дещо більше ніж у червні (35%).

Актуальність проблеми **зменшення попиту на продукцію або послуги** залишається на рівні попередніх місяців 2023 року. У липні на цю проблему вказали 34% опитаних підприємств, тоді як у січні - червні 2023 року з нею зіштовхувались від 32% до 38% респондентів. У липні проблема зменшення попиту зайняла п'яте місце в рейтингу перешкод, спричинених повномасштабним російським вторгненням.

Третина опитаного бізнесу (33%) в липні говорила про те, що працювати небезпечно. Ця частка залишається відносно сталою протягом останніх трьох місяців. У 2023 році найнижчого рівня вона досягла в квітні: 25%. Проблема безпеки для роботи опинилася на шостому місці в рейтингу перешкод.

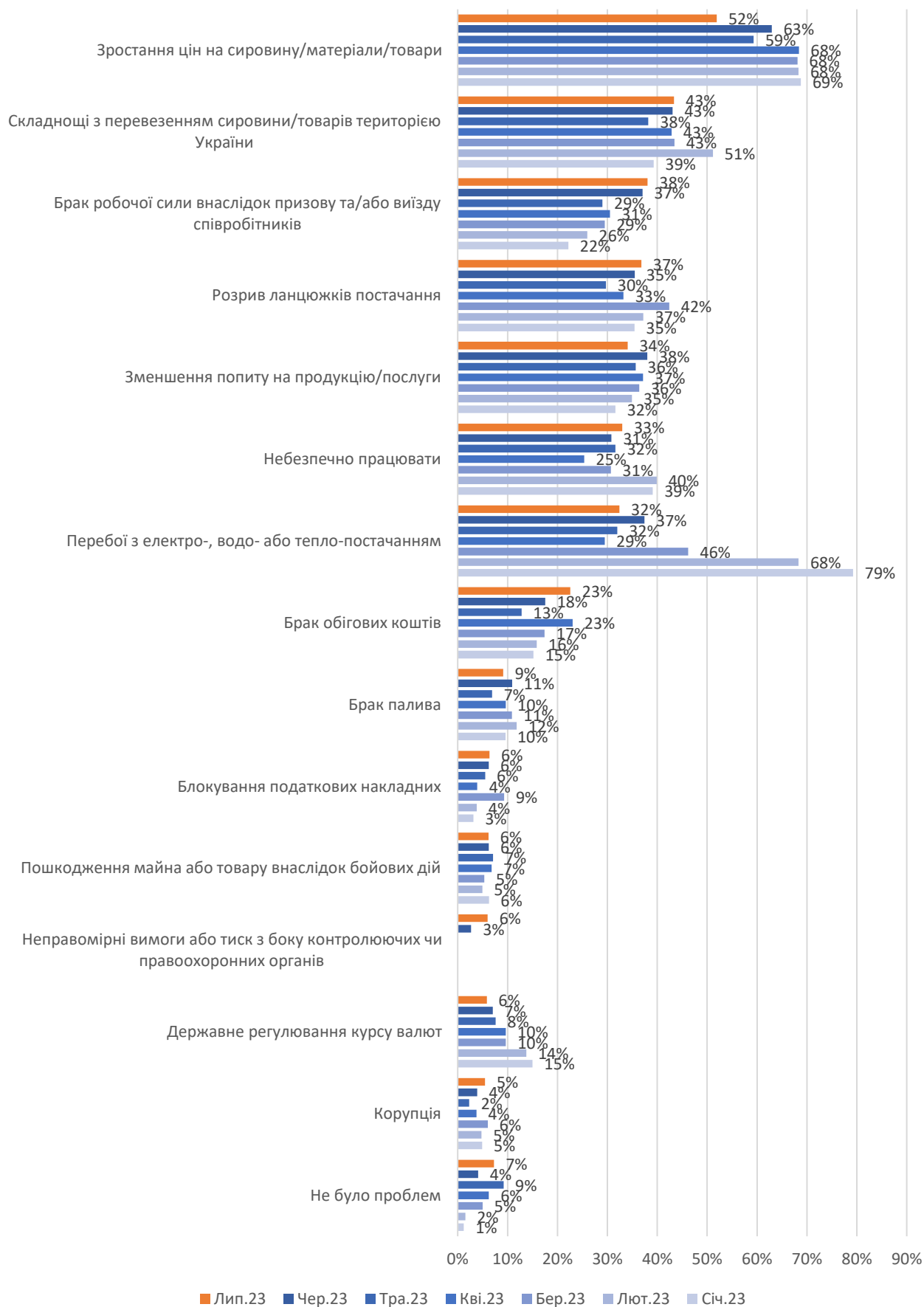
Сьоме місце цього рейтингу зайняла проблема **перебоїв із електро-, водо- та теплопостачанням**. У липні вона перешкоджала діяльності 32% підприємств, що дещо менше ніж у червні (37%).

На восьме місце цього рейтингу вийшов **брак обігових коштів**, який став проблемою для 23% опитаних, а на дев'яте – **брак палива**, на який поскаржилися 9%. При цьому важливість браку обігових коштів зросла порівняно з червнем, коли про цю проблему повідомляли 18% підприємств.

Десяте місце в рейтингу перешкод для бізнесу поділили чотири проблеми: **блокування податкових накладних, пошкодження майна або товару внаслідок бойових дій, неправомірні вимоги або тиск з боку контролюючих чи правоохоронних органів та державне регулювання курсу валют**. Кожну з них назвали проблемою для своєї діяльності по 6% опитаних підприємств.

На проблему **корупції** вказали 5% підприємств. Крім цього, 7% підприємств, опитаних у липні 2023 року, сказали, що не зіштовхнулися з жодними проблемами.

Рис. 27. Найважливіші проблеми для опитаного бізнесу

Проблеми бізнесу різного розміру. Що менший розмір підприємств, тим частіше вони повідомляють про такі перешкоди, як зростання цін на сировину або матеріали. Так, частка бізнесу, який у липні зіштовхнувся зі зростанням цін на сировину або матеріали, зростає від 45% серед великих підприємств до 60% серед мікробізнесу.

Натомість зі збільшенням розміру бізнесу підвищується актуальність таких проблем, як брак робочої сили (від 18% мікропідприємств до 51% великих) і розрив ланцюжків постачання (від 26% мікропідприємств до 45% великих).

Крім цього, великий бізнес частіше від підприємств менших розмірів говорить про те, що працювати небезпечно (47% опитаних), тоді як мікропідприємства частіше за більший бізнес скаржаться на зменшення попиту (47%) та на перебої з електро-, водо- та теплопостачанням (68%).

Проблеми бізнесу за галузями промисловості. У поліграфічній промисловості частіше ніж в інших галузях вказують на найголовнішу проблему для опитаного бізнесу в липні 2023 року - зростання цін на сировину чи матеріали (73% підприємств)³.

Більше половини представників галузей машинобудування, деревообробної промисловості, виробництва будівельних матеріалів та харчової промисловості скаржаться на складнощі з перевезенням сировини або товарів територією України. Це більша частка ніж у решті галузей промисловості.

Брак робочої сили найбільше відчувається в деревообробній промисловості (52%), виробництві будівельних матеріалів (50%) та металургії (48%), а розрив ланцюжків постачання – у хімічній промисловості (74%).

Проблеми бізнесу за регіонами. На зростання цін на сировину або матеріали найчастіше скаржаться опитаний бізнес Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Сумської та Тернопільської областей. У цих регіонах 80% та більше опитаних повідомили про цю проблему⁴.

Складнощі з перевезенням сировини або товарів територією України були найвідчутнішою проблемою для бізнесу Вінницької, Запорізької, Івано-Франківської та Львівської областей (більше 70%).

У Вінницькій та Чернівецькій областях зафіксовані найвищі частки бізнесу, який зіштовхнувся з браком робочої сили через повномасштабну війну (по 81%). Розрив ланцюжків постачання найбільше відчувається опитаними підприємствами в Запорізькій (80%), Тернопільській (79%) та Вінницькій (77%) областях.

Перешкоди для зростання виробництва

До повномасштабного російського вторгнення Інститут економічних досліджень та політичних консультацій проводив щоквартальні опитування промислових підприємств у рамках проекту «Дослідження ділової думки: промисловість»⁵. Це був щоквартальний моніторинг оцінок та очікувань керівників промислових підприємств щодо змін ділового середовища загалом та показників роботи підприємств, який включав також їхню оцінку перешкод для зростання виробництва. Щокварталу підприємствам було запропоновано обрати з визначеного переліку перешкод ті, які найбільш актуальні для них.

У липні 2023 року ми вже вдруге запропонували підприємствам назвати перешкоди з цього переліку, щоб порівняти, наскільки вони змінилися для української промисловості під час повномасштабної війни.

Востаннє, перед повномасштабним російським вторгненням, це опитування проводилося в лютому 2022 року за результатами четвертого кварталу 2021 року, очікуваннями на перший квартал 2022 року та оцінками на лютий 2022 року (до 24 лютого). Тоді головною проблемою для опитаного бізнесу були обмеження,

³ У цьому аналізі не розглядаються підприємства галузей сільського господарства, будівництва, торгівлі та послуг, а також підприємства, що ввійшли до категорії «Інші виробництва».

⁴ До порівняння не включено регіони, у яких не були опитані підприємства. Детальніше див. розділ «Вибірка».

⁵ Дивіться більше про проект «Дослідження ділової думки: промисловість» та читайте звіти з опитувань на вебсайті ІЕД: http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/business_idea_industry

пов'язані з епідемією коронавірусу. Тут ми наводимо порівняння за результатами опитування лютого 2022 року та з результатами попереднього опитування, проведеного в квітні 2023 року.

У липні 2023 року до переліку наявних перешкод, які використовувалися до початку 2022 року, було додано окремий варіант «**війна, несприятлива безпекова ситуація**». Його обрала найбільша частка підприємств, опитаних у липні (75%).

На другому місці серед цих перешкод у липні опинився **низький попит**, який назвав перешкодою 41% респондентів. Це практично не змінилося за попередні три місяці: у квітні таких респондентів було 39%.

У квітні 2023 року опитані підприємства найчастіше називали перешкодою **несприятливу політичну ситуацію** (51%), під якою, імовірно, вони також розуміли війну. До цього, на початку 2022 року, на цю перешкоду вказували значно менше респондентів: 27%. Незважаючи на те, що в липневому опитуванні війну було виділено як окремий варіант, про вплив негативної політичної ситуації повідомила досить висока частка респондентів – 35%, і ця проблема зайняла третє місце у відповідному переліку перешкод. Це вказує на те, що третина українського бізнесу відчуває негативний вплив політичних чинників, крім війни.

Надмірне оподаткування стало четвертою за значенням перешкодою з цього переліку. Частка підприємств, які скаржаться на цю проблему, суттєво зросла з 21% у квітні до 30% у липні.

П'яте місце в рейтингу перешкод зайняв несприятливий регуляторний клімат. Це комбінований показник, який розраховується як частка тих, хто обрав хоча б одну із таких трьох перешкод, як **високий регуляторний тиск, часті зміни в економічному законодавстві та корупція**.

У липні про несприятливий регуляторний клімат повідомили 28% підприємств, що дещо нижче ніж весною 2023 року (у квітні ця частка складала 32%). Серед складників цього показника за попередні три місяці найпомітніше змінилося значення частих змін економічного законодавства: воно зменшилося з 13% у квітні до 9% у липні.

Таблиця 1. Перешкоди зростанню виробництва

	Лют.22	Квіт.23	Лип.23
Війна, несприятлива безпекова ситуація	-	-	75%
Низький попит	54%	39%	41%
Несприятлива політична ситуація	27%	51%	35%
Надмірне оподаткування	44%	21%	30%
Несприятливий регуляторний клімат	39%	32%	28%
<i>Високий регуляторний тиск</i>	30%	20%	20%
<i>Зміни в економічному законодавстві</i>	26%	13%	9%
<i>Корупція</i>	15%	7%	5%
Проблеми ліквідності	40%	27%	24%
Недостатньо кваліфікованих працівників	20%	12%	22%
Недостатньо сировини	24%	18%	20%
Високий конкурентний тиск	57%	15%	16%
Високі ставки кредитів	21%	9%	12%
Доступність кредитів	21%	13%	9%
Проблеми з енергопостачанням	25%	4%	4%
Брак виробничих потужностей	15%	9%	4%
Застарілі технології	17%	3%	2%
Обмеження через COVID-19	41%	-	-

Розмір. Що більшим є розмір підприємств, тим частіше вони говорять, що несприятлива політична ситуація і надмірне оподаткування перешкоджають зростанню їхнього виробництва. Відповідні частки опитаних збільшуються з 19% мікропідприємств до 40% великих при оцінці впливу несприятливої політичної ситуації і від 18% мікропідприємств до 35% великих у випадку надмірного оподаткування.

Крім цього, підприємства малого, середнього та великого розмірів частіше скаржаться на несприятливий регуляторний клімат (від 29% до 31% респондентів у цих категоріях), ніж мікробізнес, у якому на цю перешкоду вказали 14% опитаних.

Щодо попиту ситуація найскладніша саме для мікробізнесу. Так, 49% мікропідприємств повідомляють про низький попит, тоді як серед малих, середніх та великих підприємств відповідні частки не перевищують 41%.

Галузь. У всіх галузях промисловості підприємства називають війну та несприятливу безпекову ситуацію головною перешкодою для зростання виробництва. Другу за значенням проблему – низький попит – найчастіше називають перешкодою представники деревообробної промисловості і сфери виробництва будівельних матеріалів (більше 50%). У галузі виробництва будівельних матеріалів у липні також зафіксована найбільша частка підприємств, які вказали на несприятливу політичну ситуацію (44%).

Надмірне оподаткування найбільше перешкоджає зростанню галузей виробництва будівельних матеріалів (50%) і хімічної промисловості (48%), а несприятливий регуляторний клімат – харчовій промисловості (38%). Зокрема, у харчовій промисловості частіше ніж в інших галузях, говорять про високий регуляторний тиск (30%).

Регіон. Від 90% та більше опитаного бізнесу в Дніпропетровській, Житомирській, Запорізькій, Кіровоградській, Полтавській та Харківській областях та в м. Києві назвало війну та погану безпекову ситуацію перешкодою для зростання. Це більше ніж в інших регіонах, охоплених цим опитуванням.

Про низький попит як про перешкоду для зростання найчастіше повідомляють у Полтавській (79%), Чернівецькій (78%) та Сумській (70%) областях. Несприятливу політичну ситуацію перешкодою найбільшою мірою називають опитані в Черкаській (90%), Вінницькій (85%) та Тернопільській (74%) областях.

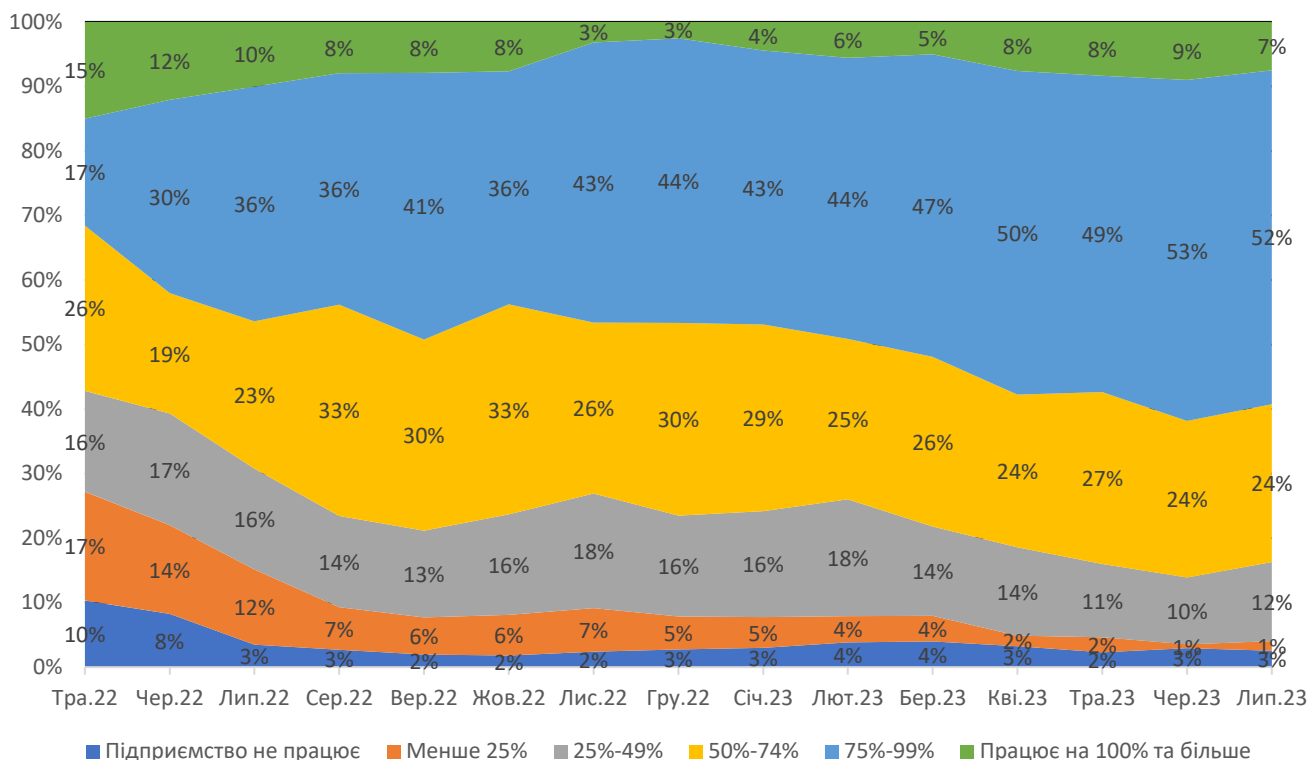
Закарпатська і Черкаська області вирізняються найвищими частками бізнесу, який говорить про надмірне оподаткування (90% і 87% опитаних відповідно), а найбільше підприємств, яким перешкоджає несприятливий регуляторний клімат, у Тернопільській (74%), Івано-Франківській і Львівській областях та в м. Києві (50% і вище).

Вплив війни на завантаження виробничих потужностей/обсяги виробництва

У липні 2023 року показник завантаження виробничих потужностей незначною мірою зменшився порівняно з червнем, однак залишається одним із найвищих за всі хвили опитуванні. У липні 7% підприємств повідомили, що працюють на повну потужність (100% і більше), що незначною мірою нижче ніж попереднього місяця (9%). Водночас частка підприємств, які працюють майже на повну потужність (75% - 99%), становила 52% (була 49% у травні та 53% у червні). У результаті, сумарна частка підприємств, які працюють майже на повну та повну потужність, становила 59%, - другий найвищий показник за всі хвили опитування. Для порівняння, відповідний показник був найвищим за всі хвили опитування в червні – 62%.

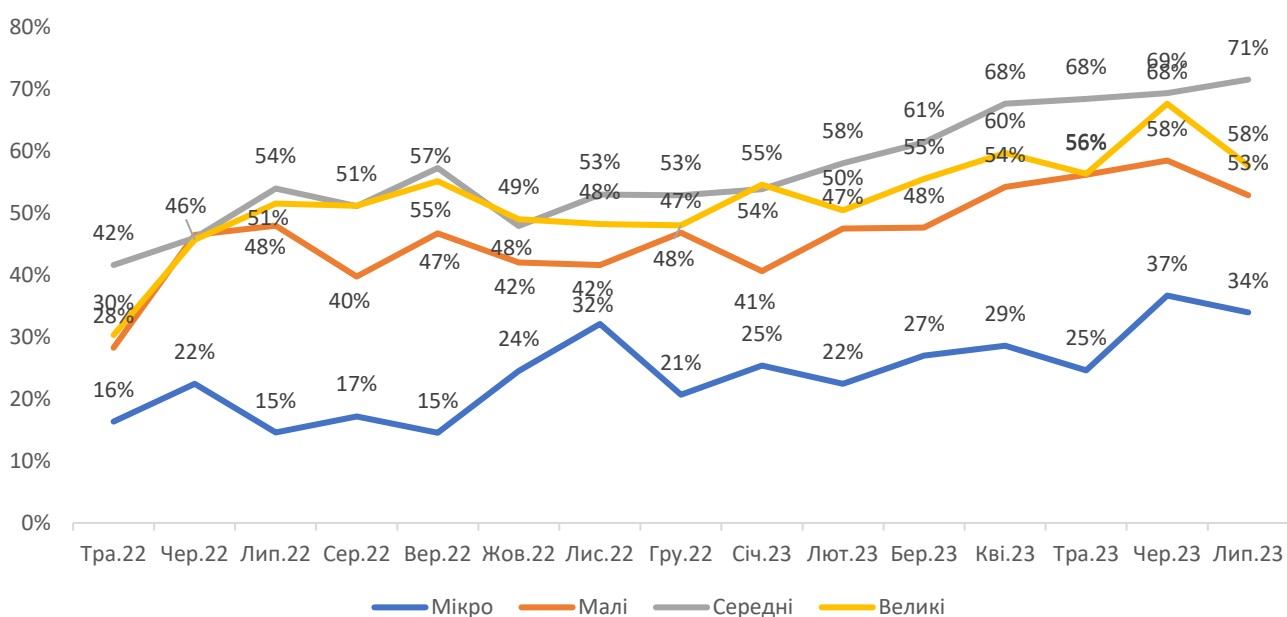
У липні 3% опитаних підприємств повідомили, що припинили свою діяльність упродовж війни. Цей показник продовжує залишатися низьким із липня 2022 року, у діапазоні 2% – 4%. Також залишається низькою частка підприємств, які працюють на рівні менше ніж 25% від довоєнних обсягів виробництва, – лише 1% у липні (1% у червні). Окрім цього, 12% підприємств працювали в липні на рівні 25% - 49% довоєнних виробничих потужностей (10% у червні). **У підсумку, у липні лише 16% підприємств працювали менше ніж на половину потужності, порівняно з довоєнним часом.**

Рис. 28. Вплив війни на роботу підприємств (% опитаних)

Результати бізнесу різного розміру. Середній бізнес продовжує демонструвати найкращий темп відновлення виробництва. На майже повну та повну потужність порівняно з довоєнним періодом працював у липні 71% середніх підприємств, що є максимальним показником від самого початку опитування (69% у червні). Водночас відповідний показник зменшився для великого бізнесу – 58% у липні проти 68% у червні. Також зменшилася частка малих підприємств, які працювали майже на повну та повну потужність – з 58% у червні до 53% у липні. Для мікробізнесу показник залишається на низькому рівні – 34% у липні (37% у червні).

Рис. 29. Частка підприємств, які працюють майже на повну та повну потужність (75 – 99%, 100% та більше) порівняно з довоєнним періодом (за розміром підприємств, %)

Станом на липень 2023 року не працювали 16% представників мікробізнесу (17% у червні та 15% у травні). Для порівняння, великий та середній бізнес повністю відновив роботу (не працював лише відповідно 1% та 0% опитаних у липні). Серед малих підприємств не відновили роботи 2% опитаних. Таким чином, **мікробізнес досі залишається більш чутливим до викликів воєнного часу.**

Результати бізнесу різних галузей. Харчова галузь залишається лідером відновлення переробної промисловості. У липні 72% підприємств харчової галузі працювали майже на повну та повну потужність, що дещо нижче від результату попередніх місяців (78% у червні, 73% у квітні та травні). На другій сходинці завантаження підприємств легкої промисловості – і 66% (у червні – 69%). Також зменшилося завантаження поліграфічної промисловості – із 71% у червні до 64% у липні. Водночас зросло завантаження потужностей у виробництві будматеріалів із 38% у червні до 44% у липні. Найскладнішою ситуація залишається в металургії та металообробці, у яких лише 26% підприємств працювали на майже повну та повну потужність (27% у червні).

Рис. 30. Частка промислових підприємств, які працюють майже на повну та повну потужність (75 – 99%, 100% та більше) порівняно з довоєнним періодом, % опитаних за галузями

	Лип.22	Сер.22	Вер.22	Жов.22	Лис.22	Гру.22	Січ.23	Лют.23	Бер.23	Кві.23	Тра.23	Чер.23	Лип.23
Харчова промисловість	58	61	62	62	58	63	62	66	66	73	73	78	72
Легка промисловість	43	47	62	44	60	46	46	52	63	65	55	69	66
Поліграфічна промисловість	57	53	61	53	75	54	33	50	58	62	60	71	64
Виробництво будматеріалів	11	13	39	33	29	25	14	14	15	30	38	38	44
Деревообробна промисловість	35	25	22	26	43	22	18	17	13	42	33	36	38
Машинобудування	33	33	40	32	51	33	37	46	39	43	30	47	38
Хімічна промисловість	32	25	38	11	27	25	35	36	30	42	42	36	35
Металургія та металообробка	26	26	20	10	13	17	23	24	22	20	29	27	26

Результати за регіонами Як і під час попередніх хвиль опитування, майже на повну та повну потужність у липні продовжують працювати всі або майже всі підприємства Івано-Франківської (100%), Львівської (100%), Одеської (100%), Полтавської (100%), Тернопільської (100%), Рівненської (96%) та Вінницької (88%) областей.

Водночас, ситуація залишається найскладнішою в прифронтових Запорізькій та Харківській областях, у яких, відповідно, 3% та 10% підприємств працювали на високому рівні завантаження потужностей. Низький рівень завантаження також на підприємствах Кіровоградської (34%), Сумської (35%), Черкаської (37%) областей, а також міста Києва (29%). Таким чином, проблеми з відновленням залежать не лише від географічного розташування бізнесу та близькості до лінії фронту, а й від логістичних, енергетичних та інших викликів, які дещо відрізняються за регіонами.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКСПОРТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

У рамках п'ятнадцятої хвилі опитування зафіксовано 63% опитаних (серед тих, які змогли дати відповідь), що були або є експортерами. Водночас 37% підприємств ніколи не мали експорту, а близько 0% (лише 2 респонденти) не змогли дати відповіді на запитання.

Станом на липень 2023 року серед експортерів 85% опитаних вказали, що експортували до війни, а також продовжували експортувати впродовж останніх 12-ти місяців. Ще 1% підприємств уперше розпочав експортувати саме під час війни (упродовж останніх 12-ти місяців). Водночас 14% підприємств експортували до початку війни, але не мали експорту впродовж останніх 12-ти місяців. Таким чином, продовжується

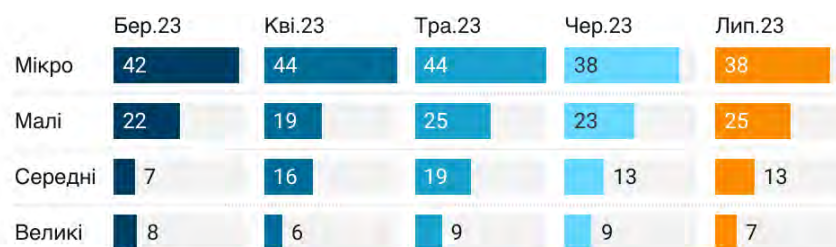
тенденція останніх місяців: частина бізнесу не може побороти нові виклики для експортної діяльності та відновити експорт.

Рис. 31. Вплив війни на експортну діяльність (% опитаних експортерів)

Результати бізнесу різного розміру. За результатами липня, знову зафіксовано закономірність щодо стану експортної діяльності залежно від розміру підприємства. Серед мікробізнесу 38% підприємств, які експортували до війни, але не мали експортної діяльності впродовж останніх 12-ти місяців. Також висока частка підприємств, які не можуть відновити експорту, серед малого бізнесу – 25%. Дещо краща ситуація серед середніх експортерів – 13% опитаних не експортували останні 12 місяців. Найкраща ситуація серед великого бізнесу, у якого відповідний показник становив 7%. Таким чином, великий бізнес традиційно є лідером із відновлення експортної діяльності.

Рис. 32. Частка експортерів, які не експортували впродовж останніх 12-ти місяців, за розміром підприємств (% опитаних експортерів)⁶

Результати бізнесу за галуззю. Отримані дані вказують, що дотепер найбільш складна ситуація з відновленням експорту залишається в галузі виробництва будівельних матеріалів. Зокрема, 50% підприємств галузі експортували до війни, але не мали експорту впродовж останніх 12-ти місяців (56% у червні). Також складна ситуація в металургії та машинобудуванні, у яких відповідний показник становить 33%. На противагу цьому найкраща ситуація в хімічній промисловості, у якій 0% не мали експорту впродовж останніх 12-ти місяців. У легкій промисловості лише 14% підприємств не мали експорту впродовж останніх 12-ти місяців, хоча експортували до війни, а в харчовій промисловості – 16%.

Рис. 33. Частка експортерів, які не експортували впродовж останніх 12-ти місяців, за галуззю промисловості (% опитаних експортерів)

⁶ Дані за травень недоступні для мікропідприємств через недостатню наповнюваність підвибірки.

Результати за регіонами. Упродовж усіх хвиль щомісячного опитування доступні дані не дозволяють зробити висновки щодо чітких регіональних закономірностей через недостатню наповнюваність підвбірок в окремих областях. Однак в окремих регіонах усі підприємства (серед тих, хто зміг дати відповідь) відновили експорт, зокрема у Вінницькій, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській та Чернігівській областях. Найскладніша ситуація в Дніпропетровській та Житомирській областях, у яких відповідно 72% та 63% не мали експорту впродовж останніх 12-ти місяців, хоча мали його до війни.

ПІДВИЩЕННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

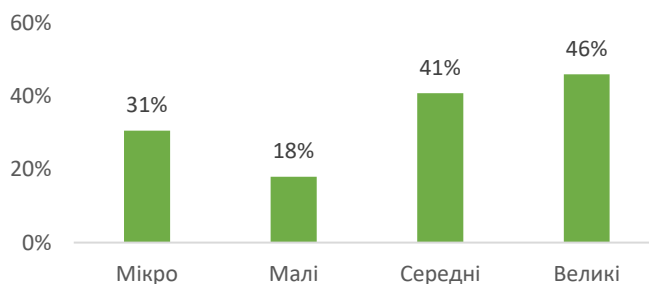
У рамках п'ятнадцятої хвилі опитування респондентам уперше було запропоновано запитання щодо підвищення заробітної платні. Згідно з отриманими результатами **лише кожне третє підприємство (34%) змогло підвищити заробітну плату працівникам (номінальну зарплату або ту зарплату, яку працівник отримує на руки) у 2023 році.** Більше половини підприємств залишили зарплату без змін (59% опитаних). Водночас зарплату було зменшено на 7% підприємств.

Рис. 34. Чи підвищилась на Вашому підприємстві заробітна плата? % опитаних

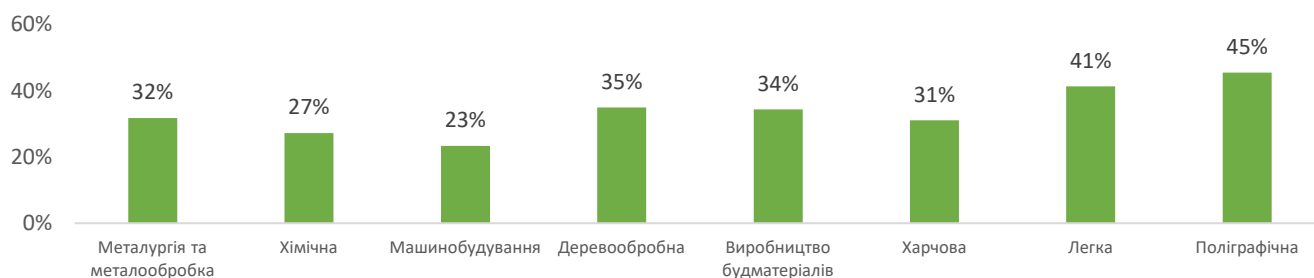
Результати бізнесу різного розміру. Найчастіше мали можливість підвищити зарплату у 2023 році середні (41%) та великі (46%) підприємства. Це підтверджує вищу стійкість бізнесу більшого розміру, особливо під час викликів військового часу. Так само серед середніх та великих підприємств найнижча частка підприємств, які зменшували зарплату (4% та 3% відповідно). На противагу цьому, найчастіше зарплата зменшувалася на мікро- (14%) та малих (12%) підприємствах. Також лише 31% мікро- та 18% малих підприємств збільшували зарплату.

Рис. 35. Чи підвищилась на Вашому підприємстві зарплата? % опитаних за розміром підприємств

Результати бізнесу за галуззю. Підприємства легкої та поліграфічної галузей частіше підвищували зарплату, ніж інші промислові галузі (41% та 45% відповідно). При цьому, поліграфічна галузь єдина, у якій не зафіксовано зменшення зарплати. На противагу цьому, найменш часто зменшували зарплатню в машинобудуванні (23% підприємств галузі) та хімічній промисловості (27%). Найчастіше зменшення зарплати фіксувалося в машинобудуванні та деревообробці (23% та 20% відповідно).

Рис. 36. Чи підвищилась на Вашому підприємстві заробітна плата? % опитаних за промисловою галуззю

Результати за регіонами. Отримані результати свідчать про відсутність певної регіональної специфіки в підвищенні заробітної плати. Підвищення оплати праці залежить, у першу чергу, від розміру та галузі підприємства. Однак найчастіше зарплату підвищували підприємства Київської (74% опитаних) та Полтавської (74%) областей. Водночас відсутні підприємства, які б підвищували оплату праці в Івано-Франківській області.

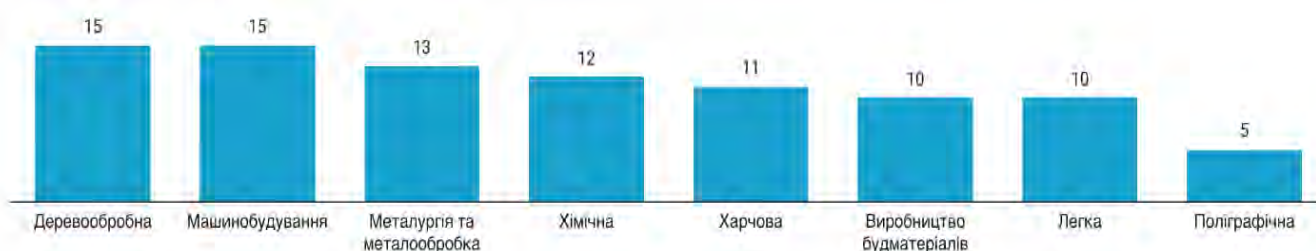
Середній показник зростання заробітної плати

Від початку 2023 року в середньому зарплата зросла на 12% на підприємствах, на яких було проведено підвищення. Однак показник зростання майже не відрізняється для підприємств різного розміру (11% для малих підприємств, але 12% для всіх інших). Найвище зростання зарплати зафіксовано в деревообробці та машинобудуванні (15%), а найнижче – в поліграфічній галузі (5%). Серед регіонів, для яких доступні результати, найвище зростання зарплати в Житомирській та Чернігівській областях (15%), а найнижче – у Закарпатській (7%).

Рис. 37. Середній показник зростання зарплати за розміром підприємств (у %)

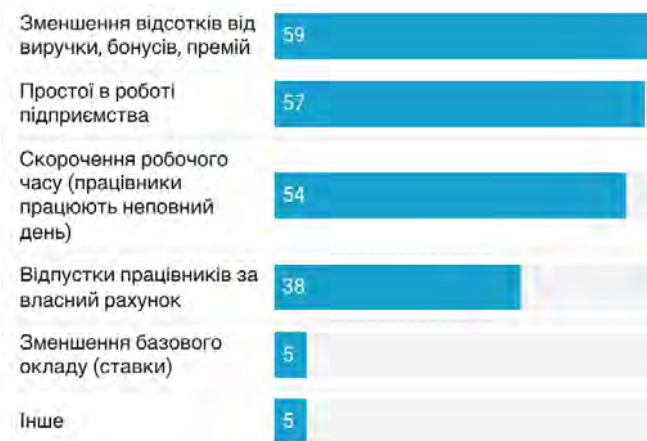
Рис. 38. Середній показник зростання заробітної плати за промисловою галуззю (у %)

Методи скорочення оплати праці

Респондентам було запропоновано поділитися, яким чином на підприємствах відбувалося скорочення заробітної плати. **Підприємства найчастіше зменшували бонуси, премії, відсотки від виручки для працівників (59% підприємств).** Майже на такому ж рівні (57%) частка підприємств, які мали простої в роботі. Також більше половини (54%) підприємств переводили працівників на неповний робочий день. Водночас лише 5% підприємств зменшували базовий оклад (ставку) для працівників.

Рис. 39. За рахунок чого відбулося зменшення зарплати? % опитаних

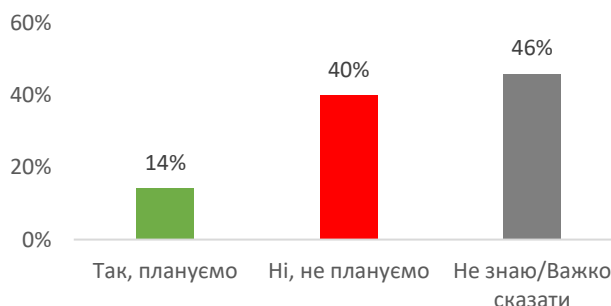

Очікування, щодо зростання заробітної плати до кінця 2023 року

Лише 14% усіх опитаних підприємств планують підвищувати зарплату до кінця 2023 року. У декілька разів вища частка підприємств, які не планують підвищення. Зафіксовано високий рівень невизначеності: майже половина підприємств не можуть відповісти на це запитання, що може підтверджувати ще досить високий рівень довгострокової невизначеності. Підприємства не можуть поки що вирішити щодо підвищення заробітної плати, зважаючи на невизначеність щодо можливих вимкнень електропостачання взимку, розвитку контрастності тощо.

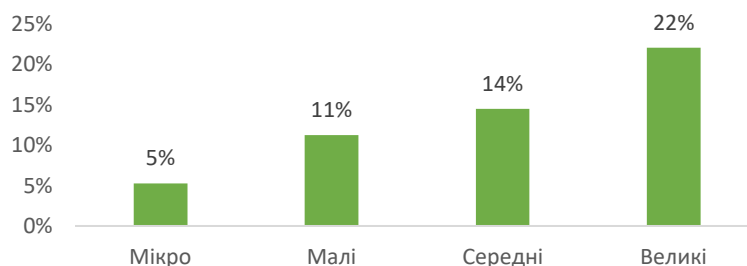
У середньому підприємства очікують зростання зарплати на 10%. При цьому результати майже не відрізняються для підприємств різного розміру

Рис. 40. Чи планує підприємство збільшити зарплату до кінця 2023 року? % опитаних

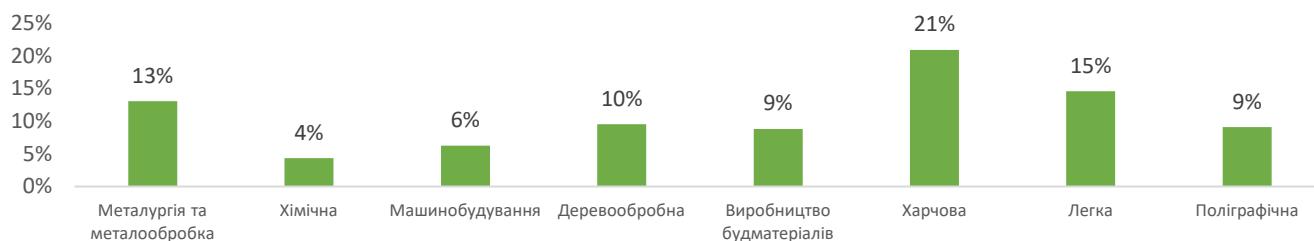
Результати бізнесу різного розміру. Зі зростанням розміру підприємства зростає імовірність підвищення заробітної плати: планують підвищення лише 5% мікропідприємств та 11% малих підприємств, 14% середніх та 22% великих. Це підтверджує більшу стійкість бізнесу більшого розміру, особливо під час викликів військового часу. При цьому найвищий рівень невизначеності серед мікробізнесу: не змогли дати відповідь на запитання 53% мікропідприємств.

Рис. 41. Планують збільшення зарплати до кінця 2023 року, за розміром підприємств (% опитаних)

Результати бізнесу за галуззю. Найчастіше планують підвищення зарплати в харчовій промисловості – 21% опитаних. Найменш часто очікують підвищення зарплати до кінця року в хімічній промисловості (4% опитаних) та машинобудуванні (6%). При цьому найвищий рівень невизначеності щодо зарплати в легкій промисловості (56% опитаних) та поліграфічній галузі (55%), а найнижчий рівень невизначеності в машинобудуванні (34%).

Рис. 42. Планують збільшення зарплати до кінця 2023 року, за промисловою галуззю (% опитаних)

Результати за регіонами. Отримані результати свідчать про відсутність певної регіональної специфіки в підвищенні заробітної плати. Очікуване підвищення оплати праці залежить, у першу чергу, від розміру та галузі підприємства. При цьому найвищий рівень невизначеності щодо потенційного зростання заробітної плати зафіксовано в Запорізькій області (70%), а найнижчий – 0% - у Полтавській області.

Найчастіше планують зростання зарплати підприємства Полтавської області (100%). Однак у деяких регіонах взагалі відсутні респонденти, які планують підвищення до кінця року. Це, зокрема, Запорізька, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Харківська області.

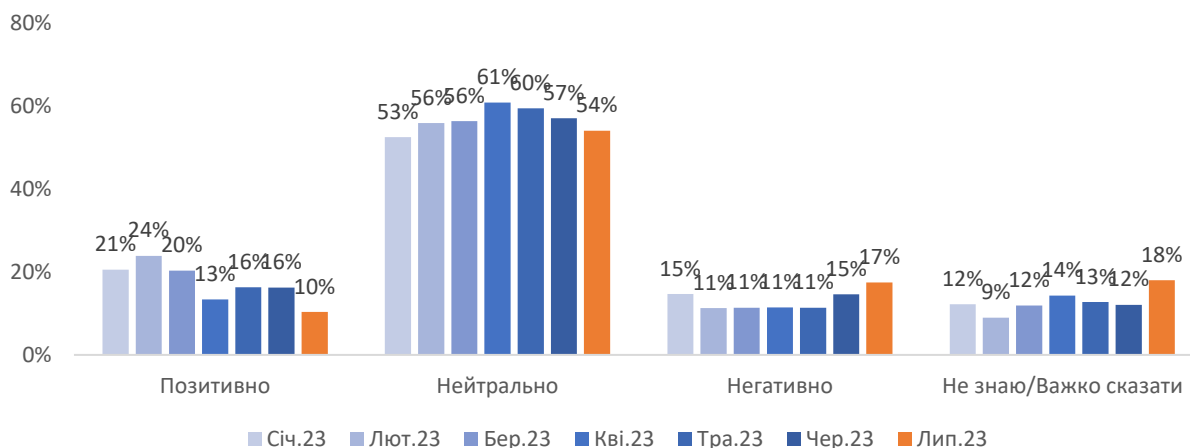
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу

У липні 2023 року позитивні оцінки державної політики щодо підтримки бізнесу зменшилися до 10% з 16% у червні, а частка негативних оцінок зросла протягом двох місяців поспіль. Якщо з лютого до травня 2023 року приблизно кожне десяте підприємство (11%) негативно оцінювало цю політику, то в червні ця частка зросла до 15%, а в липні – до 17%.

Як і раніше, опитаний бізнес переважно нейтрально оцінив державну політику щодо підтримки бізнесу. Водночас, цей відсоток три місяці поспіль зменшується. У липні він склав 54%. Крім цього, 18% опитаних не змогли поставити оцінку державній політиці з підтримки бізнесу, що помітно вище ніж у попередніх місяцях: з початку 2023 року цей показник знаходився в межах від 9% до 14%.

Рис. 43. Оцінка державної політики з підтримки бізнесу

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу за розміром бізнесу. Серед представників мікропідприємств найнижча частка опитаних, які дали позитивну оцінку державній політиці з підтримки бізнесу (2%). Для порівняння, серед груп бізнесу більших розмірів відповідні частки складають від 8% до 13%. Також серед мікропідприємств зафіксована найбільша частка респондентів із негативними оцінками цієї політики (30%) та найбільша частка тих, які не змогли її оцінити (32%).

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу за сектором. Найчастіше позитивні оцінки державній політиці з підтримки бізнесу ставлять представники сфери виробництва будівельних матеріалів та харчової промисловості (12% та 11% відповідно)⁷. Водночас найбільшою часткою негативних оцінок вирізняються респонденти з галузі металургії (52%).

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу за регіоном. Найвищий рівень позитивних оцінок державної політики з підтримки бізнесу в липні 2023 року зафіксовано в Київській, Одеській і Рівненській областях (більше 30%)⁸. Разом із цим, найбільші частки негативних оцінок серед бізнесу Дніпропетровської (60%) і Вінницької (46%) областей.

⁷ У цьому аналізі не розглядаються підприємства галузей сільського господарства, будівництва, торгівлі та послуг, а також підприємства, що ввійшли до категорії «Інші виробництва».

⁸ До порівняння не включено регіони, у яких не були опитані підприємства. Детальніше див. розділ «Вибірка».

МЕТОДОЛОГІЯ ОПИТУВАННЯ

У цьому звіті представлено результати п'ятнадцятого нового щомісячного опитування підприємств «Український бізнес в умовах війни». Дані було зібрано за допомогою поєднання декількох методів збору даних: телефонне інтерв'ю представників бізнесу із внесенням відповідей до онлайн-форми інтерв'юерами та, у невеликій кількості випадків, самостійне заповнення онлайн-форми представниками підприємств, які під час попереднього телефонного контакту висловили бажання самостійно внести дані в онлайн-форму. Усі відповіді – і заповнені респондентами самостійно, і надані інтерв'юерам телефоном – було зібрано в одній базі даних. Після завершення опитування експерти ІЕД провели контроль та очищення даних і проаналізували відповіді.

У цьому опитуванні, зокрема, ми продовжуємо вивчати показники ділового клімату та кон'юнктури, які досліджує ІЕД у щоквартальних опитуваннях промислових підприємств у рамках проєкту «Ділова думка». Це, зокрема, показники, які в числовому вимірі показують зміни з місяця в місяць таких важливих для бізнесу показників, як обсяги виробництва та реалізації, обсяги експорту, запаси сировини та матеріалів, кількість нових замовлень та інших, а також очікування бізнесу щодо їх змін у наступні три та шість місяців.

Такі індекси обчислюють за єдиною методологією. Ми зараховуємо відповіді як +1, коли підприємство відповідає, що показник збільшився, 0, якщо він не змінився, і -1, якщо він зменшився, а результат є балансом між позитивними та негативним відповідями. Наприклад, якщо зі ста респондентів двадцять вказали на зростання виробництва, п'ятдесят респондентів – на його скорочення, і тридцять зазначили, що все залишилося без змін, то відповідне значення індексу буде -0,30. Додатне (від'ємне) значення індексу означає, що частка підприємств, на яких зросло виробництво, є більшою (меншою) ніж кількість тих, на яких виробництво скоротилось. Для більш точного заміру на рівні мікроданих відбувається зважування кожної відповіді з урахуванням розміру підприємства за кількістю працівників.

За допомогою таких індексів можна відстежувати динаміку змін цих показників, порівнювати їх у часі та швидко оцінювати загальний напрямок змін умов для ведення бізнесу та ситуації на підприємствах.

Польовий етап опитування тривав із 17 до 31 липня 2023 року.

ВИБІРКА

Усього в п'ятнадцятій хвилі було опитано 549 підприємств. Підприємства розташовані у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Закарпатській, Запорізькій, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській областях та в місті Києві. У кожному з цих регіонів було опитано від 17-ти до 44-ох підприємств⁹.

Більшість вибірки склали промислові підприємства – 513 підприємств або 93% вибірки. Серед них переважають підприємства харчової промисловості, легкої промисловості, виробництва будівельних матеріалів, а також машинобудування. До сфери сільського господарства належать 7 підприємств (1,3% вибірки), до торгівлі – 17 (3,1% вибірки). Дев'ять підприємств або 1,6% вибірки працюють у сфері послуг, і три підприємства (0,5%) належать до галузі будівництва.

Серед опитаних є підприємства різних розмірів, які визначаються за кількістю працівників. Із них мікропідприємств (до 10-ти працівників включно) – 57 або 10% вибірки, малих (від 11-ти до 50-ти працівників) – 160 або 29% вибірки, середніх (від 51-го до 250-ти працівників) – 214 або 39% вибірки, і великих (більше ніж 250 працівників) – 118 або 21% вибірки.

⁹ В опитуванні зазначалась область, у якій знаходилося підприємство на час проведення опитування.

Додаток 1. Вибрані результати опитування в цифрах

Вибірка

Розмір підприємств

	Кількість	Частка вибірки
Мікро-	57	10%
Малі	160	29%
Середні	214	39%
Великі	118	21%
УСЬОГО	549	100%

Сектор/галузь промисловості

	Кількість	Частка вибірки
Сільське господарство	7	1,3%
Виробництво металу та металообробка	23	4%
Хімічна промисловість	23	4%
Машинобудування	32	6%
Деревообробна промисловість	21	4%
Виробництво будівельних матеріалів	34	6%
Харчова промисловість	177	32%
Легка промисловість	48	9%
Поліграфічна промисловість	11	2%
Інші виробництва	144	26%
Будівництво	3	0,5%
Торгівля	17	3,1%
Послуги	9	1,6%
УСЬОГО	549	100%

Показники діяльності підприємств та ділового середовища за розміром, індекс змін (липень 2023)

	Усі	Мікро	Малі	Середні	Великі
Виробництво	0,13	-0,09	0,12	0,14	0,14
Очікувані зміни виробництва	0,43	0,02	0,41	0,47	0,41
Продажі	0,12	-0,09	0,11	0,15	0,10
Очікувані зміни продажів	0,44	0,05	0,43	0,47	0,44
Експорт	-0,01	-0,27	-0,16	0,06	-0,03
Очікувані зміни експорту	0,37	0,00	0,12	0,41	0,42
Дебіторська заборгованість	-0,18	-0,14	-0,29	-0,25	-0,03
Очікувані зміни дебіторської заборгованості	-0,33	-0,30	-0,39	-0,38	-0,22
Кредиторська заборгованість	-0,23	-0,20	-0,36	-0,30	-0,06
Очікувані зміни кредиторської заборгованості	-0,35	-0,21	-0,40	-0,41	-0,25
Податкова заборгованість	-0,28	-0,32	-0,41	-0,29	-0,16
Очікувані зміни податкової заборгованості	-0,33	-0,26	-0,44	-0,38	-0,21
Запаси сировини	0,04	-0,12	0,01	0,03	0,09
Очікувані зміни запасів сировини	0,29	-0,12	0,25	0,33	0,29
Запаси готової продукції	-0,27	-0,32	-0,29	-0,28	-0,25
Очікувані зміни запасів готової продукції	-0,28	-0,26	-0,47	-0,30	-0,15

	Усі	Мікро	Малі	Середні	Великі
Нові замовлення	0,12	-0,07	0,14	0,14	0,09
Очікувані зміни нових замовлень	0,41	0,00	0,45	0,39	0,44
Кількість працівників	-0,05	-0,21	-0,07	-0,01	-0,05
Очікувані зміни кількості працівників	0,03	-0,05	-0,03	0,05	0,06
Кількість працівників у вимушених відпустках	-0,08	-0,11	-0,12	-0,08	-0,04
Очікувані зміни кількості працівників у вимушених відпустках	-0,22	-0,16	-0,32	-0,25	-0,13
Кваліфіковані працівники	0,27	0,22	0,26	0,22	0,35
Некваліфіковані працівники	0,16	0,07	0,05	0,11	0,28
Оцінка фінансово-економічної ситуації	-0,09	-0,29	-0,18	-0,05	-0,04
Очікувані зміни фінансово-економічної ситуації	0,40	0,24	0,45	0,40	0,38
Оцінка ділового середовища	-0,09	-0,39	-0,16	-0,05	-0,05
Очікувані зміни ділового середовища	0,38	0,13	0,44	0,39	0,34
Чи плануєте Ви розширити діяльність свого підприємства протягом найближчих двох років	0,20	0,30	0,19	0,08	0,34
Як Ви оцінюєте фінансово-економічне становище Вашого підприємства в поточному місяці порівняно з аналогічним періодом минулого 2022 року	0,39	0,16	0,38	0,41	0,38

Показники діяльності підприємств та ділового середовища за галуззю промисловості, індекс змін (липень 2023)

	Усі	Виробництво металу та металообробка	Хімічна промисловість	Машинобудування	Деревообробна промисловість
Виробництво	0,13	-0,09	0,17	0,09	-0,10
Очікувані зміни виробництва	0,43	0,00	0,15	0,19	0,24
Продажі	0,12	-0,09	-0,04	0,03	-0,05
Очікувані зміни продажів	0,44	0,00	0,25	0,12	0,35
Експорт	-0,01	-0,08	-0,11	-0,23	-0,27
Очікувані зміни експорту	0,37	0,15	0,21	0,00	0,33
Дебіторська заборгованість	-0,18	-0,14	-0,27	0,14	-0,06
Очікувані зміни дебіторської заборгованості	-0,33	-0,20	-0,33	-0,09	-0,14
Кредиторська заборгованість	-0,23	-0,15	-0,18	-0,03	-0,12
Очікувані зміни кредиторської заборгованості	-0,35	-0,20	-0,33	-0,17	-0,20
Податкова заборгованість	-0,28	-0,06	-0,22	-0,21	-0,08
Очікувані зміни податкової заборгованості	-0,33	-0,06	-0,24	-0,20	-0,09
Запаси сировини	0,04	-0,04	-0,04	-0,26	-0,29
Очікувані зміни запасів сировини	0,29	0,09	0,14	-0,23	-0,17
Запаси готової продукції	-0,27	-0,14	0,05	-0,29	-0,41
Очікувані зміни запасів готової продукції	-0,28	-0,15	-0,14	-0,27	-0,27
Нові замовлення	0,12	-0,13	0,05	0,13	-0,05
Очікувані зміни нових замовлень	0,41	0,09	0,14	0,31	0,22

	Усі	Виробництво металу та металообробка	Хімічна промисловість	Машинобудування	Деревообробна промисловість
Кількість працівників	-0,05	0,00	-0,04	-0,16	-0,05
Очікувані зміни кількості працівників	0,03	0,00	0,00	-0,17	0,00
Кількість працівників у вимушених відпустках	-0,08	0,06	-0,11	0,04	0,07
Очікувані зміни кількості працівників у вимушених відпустках	-0,22	-0,07	-0,18	-0,06	-0,08
Кваліфіковані працівники	0,27	0,56	0,13	0,39	0,41
Некваліфіковані працівники	0,16	0,35	0,09	0,17	0,06
Оцінка фінансово-економічної ситуації	-0,09	-0,52	-0,17	-0,28	-0,29
Очікувані зміни фінансово-економічної ситуації	0,40	0,00	0,11	0,26	0,20
Оцінка ділового середовища	-0,09	-0,52	-0,22	-0,37	-0,32
Очікувані зміни ділового середовища	0,38	-0,12	0,13	0,00	0,20
Чи плануєте Ви розширити діяльність свого підприємства протягом найближчих двох років	0,20	0,31	0,43	-0,06	0,50
Як Ви оцінюєте фінансово-економічне становище Вашого підприємства в поточному місяці порівняно з аналогічним періодом минулого 2022 року	0,39	-0,04	0,32	0,06	0,29

	Усі	Виробництво будматеріалів	Харчова промисловість	Легка промисловість	Поліграфічна промисловість
Виробництво	0,13	0,29	0,14	0,06	0,00
Очікувані зміни виробництва	0,43	0,24	0,57	0,30	0,40
Продажі	0,12	0,26	0,15	0,06	0,00
Очікувані зміни продажів	0,44	0,25	0,58	0,32	0,40
Експорт	-0,01	0,00	0,04	0,00	0,25
Очікувані зміни експорту	0,37	0,18	0,41	0,19	0,20
Дебіторська заборгованість	-0,18	0,03	-0,29	-0,21	0,00
Очікувані зміни дебіторської заборгованості	-0,33	-0,25	-0,39	-0,28	-0,30
Кредиторська заборгованість	-0,23	0,00	-0,37	-0,26	-0,30
Очікувані зміни кредиторської заборгованості	-0,35	-0,25	-0,42	-0,32	-0,30
Податкова заборгованість	-0,28	-0,32	-0,39	-0,23	-0,37
Очікувані зміни податкової заборгованості	-0,33	-0,32	-0,41	-0,29	-0,37
Запаси сировини	0,04	0,03	0,12	0,05	0,00
Очікувані зміни запасів сировини	0,29	0,14	0,45	0,23	0,11
Запаси готової продукції	-0,27	-0,30	-0,42	-0,23	-0,83
Очікувані зміни запасів готової продукції	-0,28	-0,29	-0,32	-0,46	-0,44
Нові замовлення	0,12	0,33	0,14	-0,02	0,00

	Усі	Виробництво будматеріалів	Харчова промисловість	Легка промисловість	Поліграфіч на промисловість
Очікувані зміни нових замовлень	0,41	0,21	0,52	0,40	0,40
Кількість працівників	-0,05	-0,12	-0,03	-0,10	0,00
Очікувані зміни кількості працівників	0,03	-0,14	0,02	0,03	0,00
Кількість працівників у вимушених відпустках	-0,08	0,00	-0,11	-0,08	-0,33
Очікувані зміни кількості працівників у вимушених відпустках	-0,22	-0,18	-0,34	-0,16	-0,33
Кваліфіковані працівники	0,27	0,30	0,30	0,45	0,00
Некваліфіковані працівники	0,16	0,10	0,24	0,18	0,00
Оцінка фінансово-економічної ситуації	-0,09	-0,32	0,01	-0,11	-0,09
Очікувані зміни фінансово-економічної ситуації	0,40	0,26	0,53	0,42	0,40
Оцінка ділового середовища	-0,09	-0,26	0,03	-0,15	-0,36
Очікувані зміни ділового середовища	0,38	0,28	0,49	0,44	0,40
Чи плануєте Ви розширити діяльність свого підприємства протягом найближчих двох років	0,20	-0,09	0,11	0,10	0,67
Як Ви оцінюєте фінансово-економічне становище Вашого підприємства в поточному місяці порівняно з аналогічним періодом минулого 2022 року	0,39	0,30	0,47	0,34	0,64

Вплив війни

Основні проблеми, із якими зіштовхується бізнес під час війни

Основні проблеми, із якими зіштовхується бізнес під час війни, за розміром бізнесу (липень 2023), % опитаних за групами

	Усі	Мікро-	Малі	Середні	Великі
Зростання цін на сировину/матеріали/товари	52%	60%	59%	49%	45%
Складнощі з перевезенням сировини/товарів територією України	43%	28%	47%	39%	54%
Брак робочої сили внаслідок призову та/або виїзду співробітників	38%	18%	33%	41%	51%
Розрив ланцюжків постачання	37%	26%	38%	35%	45%
Зменшення попиту на продукцію/послуги	34%	47%	37%	28%	36%
Небезпечно працювати	33%	30%	27%	31%	47%
Перебої з електро-, водо- та теплопостачанням	32%	68%	34%	22%	31%

Основні проблеми, із якими зіштовхується бізнес під час війни, за сектором (липень 2023), % опитаних за групами

	Виробництво металу та металообробка	Хімічна промисловість	Машинобудування	Деревообробна промисловість
Зростання цін на сировину/матеріали/товари	52%	48%	53%	62%
Складнощі з перевезенням сировини/товарів територією України	35%	39%	50%	52%
Брак робочої сили внаслідок призову та/або виїзду співробітників	48%	17%	41%	52%
Розрив ланцюжків постачання	48%	74%	31%	52%
Зменшення попиту на продукцію/послуги	43%	17%	41%	62%
Небезпечно працювати	43%	35%	63%	24%
Перебої з електро-, водо- та теплопостачанням	39%	13%	53%	33%

Основні проблеми, із якими зіштовхується бізнес під час війни, за сектором (липень 2023) (продовження), % опитаних за групами

	Виробництво будівельних матеріалів	Харчова промисловість	Легка промисловість	Поліграфічна промисловість
Зростання цін на сировину/матеріали/товари	50%	59%	58%	73%
Складнощі з перевезенням сировини/товарів територією України	53%	54%	33%	9%
Брак робочої сили внаслідок призову та/або виїзду співробітників	50%	42%	35%	9%
Розрив ланцюжків постачання	38%	34%	29%	27%
Зменшення попиту на продукцію/послуги	50%	36%	29%	36%
Небезпечно працювати	32%	33%	35%	18%
Перебої з електро-, водо- та теплопостачанням	35%	28%	38%	18%

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу, за розміром бізнесу (липень 2023), % опитаних

	Усі	Мікро-	Малі	Середні	Великі
Позитивно	10%	2%	13%	12%	8%
Нейтрально	54%	37%	49%	58%	64%
Негативно	17%	30%	16%	15%	17%
Не знають/Не відповіли	18%	32%	22%	15%	12%

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу, за сектором (липень 2023), % опитаних за групами

	Виробництво металу та металообробка	Хімічна промисловість	Машинобудування	Деревообробна промисловість
Позитивно	9%	4%	6%	5%
Нейтрально	17%	70%	50%	29%
Негативно	52%	13%	28%	33%
Не знають/Не відповіли	22%	13%	16%	33%

Оцінка державної політики з підтримки бізнесу, за сектором (липень 2023) (продовження), % опитаних за групами

	Виробництво будівельних матеріалів	Харчова промисловість	Легка промисловість	Поліграфічна промисловість
Позитивно	12%	11%	6%	9%
Нейтрально	50%	54%	58%	55%
Негативно	24%	17%	15%	27%
Не знають/Не відповіли	15%	18%	21%	9%

Забезпеченість замовленнями

Забезпеченість замовленнями, за розміром бізнесу (липень 2023), % опитаних

	Усі	Мікро-	Малі	Середні	Великі
Менше 1 місяця	9%	33%	12%	5%	3%
1 - 2 місяці	42%	41%	52%	39%	32%
3 - 5 місяців	26%	15%	30%	24%	28%
6 - 11 місяців	15%	11%	4%	18%	28%
12 місяців і більше	8%	0%	2%	14%	10%

Забезпеченість замовленнями, за сектором (липень 2023), % опитаних за групами

	Виробництво металу та металообробка	Хімічна промисловість	Машинобудування	Деревообробна промисловість
Менше 1 місяця	15%	0%	17%	5%
1 - 2 місяці	40%	33%	24%	50%
3 - 5 місяців	10%	38%	35%	20%
6 - 11 місяців	30%	24%	21%	20%
12 місяців і більше	5%	5%	3%	5%

Забезпеченість замовленнями, за сектором (липень 2023) (продовження), % опитаних за групами

	Виробництво будівельних матеріалів	Харчова промисловість	Легка промисловість	Поліграфічна промисловість
Менше 1 місяця	10%	10%	9%	0%
1 - 2 місяці	52%	50%	46%	36%
3 - 5 місяців	38%	25%	34%	36%
6 - 11 місяців	0%	11%	11%	27%
12 місяців і більше	0%	3%	0%	0%